

Kulturni turizam - izazovi i mogućnosti razvoja na području grada Trilja

Pudar, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:822702>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-23**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**Kulturni turizam – izazovi i mogućnosti razvoja na
području grada Trilja**

Mentor:

doc.dr.sc Davorka Mikulić

Student:

Lucija Pudar

Split, lipanj 2018.

Sadržaj:

1. UVOD	3
1.1. Definiranje problema i predmeta rada.....	3
1.2. Cilj rada.....	4
1.3. Struktura rada	4
2. KULTURNI TURIZAM.....	6
2.1. Kulturni resursi	6
2.1.1. Materijalna baština	9
2.1.2. Nematerijalna baština	10
2.2. Pojam kulturnog turizma	11
2.3. Turisti motivirani kulturom	13
2.4. Kulturni turizam u Republici Hrvatskoj.....	14
2.5. Kulturni turizam Splitsko-dalmatinske županije.....	16
3. TRILJ KAO DESTINACIJA KULTURNOG TURIZMA.....	19
3.1. Opći podaci o Gradu Trilju	19
3.1.1. Stanovništvo	20
3.1.2. Prometna infrastruktura	22
3.2. Gospodarstvo grada Trilja	22
3.3. Analiza turističke ponude i potražnje u gradu Trilju	24
3.3.1. Analiza turističke potražnje.....	24
3.3.2. Analiza smještajnih kapaciteta	25
3.4. Kulturni resursi grada Trilja	26
3.4.1. Materijalna kulturna baština	28
3.4.2. Nematerijalna kulturna baština.....	34
3.4.3. Legende	36
3.4.4. Kulturne manifestacije.....	37
3.5. Rad turističke zajednice grada Trilja	38
3.6. Problemi grada Trilja.....	39
4. DALJNI RAZVOJ KULTURNOG TURIZMA NA PODRUČJU TRILJA	41
4.1. Definiranje i vrednovanje identiteta destinacije.....	41
4.2. Razvijanje partnerstva između sektora kulture i turizma kao preduvjet kvalitete valorizacije resursa	41

4.3. Razvoj prepoznatljivoga proizvoda i njegova promocija	42
4.4. Ulaganje u znanje i edukaciju ljudskog kadra u turizmu	43
5. ZAKLJUČAK.....	44
LITERATURA	45

1. UVOD

1.1. Definiranje problema i predmeta rada

Rast životnoga standarda i sve veća ponuda turističkoga tržišta dovele su do bitnih promjena vidljivih u obrascima ponašanja i potražnje turističkih potrošača. Dolazi do pojave novih potreba, promjena u načinu razmišljanja i življenja. Način života ljudi u današnjem svijetu vodi do pojave raznih selektivnih oblika turizma. Ljudi putuju od samih početaka ljudske civilizacije, u svrhu obrazovanja, posla i niza drugih potreba, dok se pojam turista motiviranih kulturom javlja tek sedamdesetih godina. Situacija na današnjem tržištu turizma podrazumijeva snažnu konkurenciju i niz novih trendova, zbog čega pojedine destinacije trebaju raditi na proizvodu koji će ih razlikovati u odnosu na druge svjetske destinacije. Trendovi se odmiču od obilježja masovnosti te se okreću turistu kao pojedincu, odnosno njegovim specifičnim i jedinstvenim potrebama. No, osim za turista, razvoj selektivnog oblika turizma jednako je važan i za turističku destinaciju. Kulturno nasljeđe je vrijednost kojom destinacija raspolaže i što ju čini autentičnom i prepoznatljivom, te joj omogućuje diferencijaciju na svjetskom turističkom tržištu kroz ostvarivanje određene konkurentske prednosti. No, nasljeđe bez interakcije sa drugim segmentima razvoja nije dostatno za uspješan razvoj te zahtijeva interaktivno djelovanje sa drugim procesima, subjektima i resursima destinacije, te se kao takvo ne može promatrati izdvojeno.

Kultura kao sociološki pojam stara je koliko i čovječanstvo. Obuhvaća sve oblike ljudskog stvaralaštva i rada. Nekada je bila dostupna samo najvišem sloju društva, koje je imalo sredstava da tu kulturu i upozna, a danas je dostupna gotovo svima i na različite načine.¹ Ljudi su oduvijek putovali sa željom da posjete povijesne gradove, spomenike ili da prisustvuju festivalima, no, tek sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća kulturni turizam je prepoznat kao selektivni oblik turizma. Do devedesetih godina prošlog stoljeća kulturni turizam je postao masovna pojava. Danas je kultura nezaobilazni dio skoro svakog putovanja. Kulturni turizam podrazumijeva „kretanje ljudi zbog osnovnih kulturnih motivacija, kao što su studijske ture, umjetničke i kulturne ture, putovanja na festivale i druge kulturne događaje, obilazak povijesnih predjela i spomenika, putovanja zbog učenja prirode, folkloru ili

¹ Hegeduš, I., Gašparić, E. (2013.), Varaždin, grad kulturnih događanja, Stručni rad, Veleučilište u Čakovcu, str. 4.

umjetnosti te hodočašća. U tom se turizmu zadovoljavaju potrebe za različitim kulturnim iskustvom i traženjem mogućnosti za povećanjem kulturne razine znanja, iskustva i susreta“.²

1.2. Cilj rada

U skladu s postavljenim problemom i predmetom istraživanja, glavni cilj ovog rada je istražiti mogućnost snažnijeg i konkurentnijeg razvoja turizma u gradu Trilju s naglaskom na selektivni oblik kulturnog turizma.

Nadalje, ciljevi rada su:

1. kritički analizirati relevantnu znanstvenu i stručnu literaturu iz područja kulturnog turizma;
2. analizirati kulturnu baštinu grada Trilja, dosadašnju valorizaciju i njene potencijale za razvoj turizma;
3. ukazati na potrebu zaštite i održive turističke valorizacije kulturne baštine, a da se pritom ne ugrozi kvaliteta života lokalne zajednice; te
4. ukazati na nova područja suradnje turističkog i kulturnog sektora.

1.3. Struktura rada

Rad je strukturiran u 5 dijelova, uključujući uvod i zaključak.

U uvodu je definiran predmet rada i ciljevi.

U drugom dijelu pojmovno će se odrediti pojam kulturnoga turizma kao jedan od selektivnih oblika turizma, koji danas ima sve veći značaj u razvoju mnogih svjetskih destinacija kroz valorizaciju vrijednoga kulturnoga nasljeđa. Također, pojmovno će se definirati i turisti motivirani kulturom kao značajan segment potražnje na današnjem turističkom tržištu. Zatim će se definirati stanje kulturnog turizma u Hrvatskoj i Splitsko-dalmatinskoj županiji.

Treći dio rada se odnosi na sam Grad Trilj kao destinaciju kulturnoga turizma. Kroz ovaj dio opisuju se opći podaci o stanju u gradu Trilju, stanovništvu, trendovima kretanja stanovništva te samom utjecaju kulturnog turizma na lokalnu zajednicu. Također, kroz kratak presjek dat

² World Travel Organization, 1995., dostupno na: , <http://statistics.unwto.org/sites/all/files/docpdf/parti.pdf>, [21.04.2018.]

će se uvid u brojnost i postojanje niza kulturno-povijesnih lokaliteta kojima ovaj grad raspolaže, čime će se naglasak staviti na najznačajnije lokalitete koja će potencijalno diversificirati Trilj u odnosu na druge destinacije kulturnog turizma, a to su vojni logor Tilurium , kula Nutjak i utvrda Čačvina.

U četvrtom dijelu iznijet će se smjernice održivog razvoja kulturnog turizma. U prvom redu te smjernice odnose se na potrebu za interdisciplinarnim odnosima između kulture i turizma, kvalitetnom edukacijom i promocijom .

U petom, posljednjem djelu dat je zaključak na zadanu temu.

2. KULTURNI TURIZAM

2.1. Kulturni resursi

Kultura i turizam s vremenom dobivaju sve veći značaj, kako njihovo individualno postojanje pa tako i međusoban odnos koji se javlja njihovim komplementarnim djelovanjem. Priroda, kulturno nasljeđe te arhitektura čine važne turističke resurse neke destinacije ali jednako tako definiraju i identitet te iste destinacije. Kulturno nasljeđe daje određenu autentičnost destinaciji, čini je prepoznatljivom i drugačijom i na njemu se često temelji konkurentska prednost u odnosu prema drugim destinacijama.³

Općenita definicija resursa u ekonomiji kaže da su to: „Prirodne i proizvedene stvari, kao i ljudsko znanje i sposobnosti kojima se može koristiti kao sredstvima za zadovoljavanje potreba neposredno u potrošnji ili posredno u proizvodnji“⁴. Turistički resursi su prirodna ili antropogena dobra koja se mogu valorizirati. Dio su cjeline nekoga prostora i predstavljaju komparativnu prednost destinacije. Turistički resursi trebaju imati visoki stupanj privlačnosti kako bi bili zanimljivi i svojim obilježjima privukli segmente potrošača kojima udovoljavaju svojim karakteristikama. Cjelokupna turistička ponuda neke zemlje trebala bi se temeljiti na atraktivnim svojstvima kojima ona raspolaže, a to uključuje prije svega detaljno poznavanje svih dostupnih resursa te destinacije“.⁵

Turistički resursi mogu se definirati kao skupni naziv za turističke atrakcije, turističku suprastrukturu, turističke agencije, turističku organizaciju i slično. Struktura resursa u turizmu prikazana je u sljedećoj tablici.⁶

³ Geić, S. (2002), Turizam i kulturno civilizacijsko naslijeđe, Split: Veleučilište u Splitu, str. 37.

⁴ Panenić, T. (2013), Od resursa do kulturnih turističkih proizvoda, Wine tour projekt, Osijek, str. 5.

⁵ Černelić, M., Rajković, M. (2007.), Mogućnost revitalizacije tradicijske baštine na području krivog puta u senjskom zaleđu, Stud. ethno. Croat., vol. 19, str. 250.

⁶ Kušen, E., (2001.), Turizam i prostor, Institut za turizam, str.6.

Tablica 1. Klasifikacija turističkih resursa

TEMELJNI TURISTIČKI RESURSI	OSTALI IZRAVNI TURISTIČKI RESURSI	NEIZRAVNI TURISTIČKI RESURSI
Potencijalne i realne turističke atrakcije	- Turističko-ugostiteljski objekti - Prateći turistički sadržaji - Turistički kadrovi - Turističke zone - Turistička mjesta - Turističke destinacije - Turističke agencije - Turistička organiziranost - Turističke informacije i promidžbeni materijali - Sustav turističkog informiranja - Turistička educiranost lokalnog stanovništva - Turistička atraktivnost susjednih destinacija	- Očuvani okoliš - Geoprometni položaj - Prometna povezanost - Komunalna infrastruktura i objekti društvenog standarda - Kvaliteta prostorne organizacije - Oblikovanje objekata, vanjskih uređaja i zelenih površina - Minodopsko stanje i politička stabilnost - Ostali resursi

Izvor : Kušen. E., (2001.), Turizam i prostor, Institut za turizam, str.6.

Kultura kao resurs od iznimnog je značaja za turizam. Pojmovno odrediti kulturu kao resurs vrlo je složeno. Naime, radi se o širokom i kompleksnom pojmu, kojeg svaki autor definira na drugačiji, sebi svojstven način. Kultura se može odnositi na skup vrijednosti, vjerovanja, ponašanja, simbola, primjerice tradicija, običaji, odijevanja i umjetnosti i oblika naučenog ponašanja lokalne zajednice. Može biti definirana kao način života koji društvo dijeli, a koji se prenosi s generacije na generaciju i za koji se smatra da je tipičan za određenu društvenu skupinu. Ona pokriva mnogo aspekata života zajednice, kako prošlih tako i sadašnjih. Kada se govori o prošlosti, ona se odnosi na pitanje baštine, a taj pojam uključuje prenošenje s prošlih na sadašnje generacije. On uključuje jedinstvena prirodna, povijesna i kulturna postignuća određenog područja i ljudi koji na njemu žive a koja se pamte ili čuvaju kako bi ih sadašnje i buduće generacije mogle iskusiti.⁷ Prethodno, vidimo kako se kulturno-povijesna baština dijeli na materijalnu i nematerijalnu. Pojam kulturne baštine također je vezan uz pojam kulturnog turizma, kao jedan od njegovih najsnažnijih resursa.

⁷ Jelinčić, D. A., (2008), Abeceda kulturnog turizma. Zagreb: Meandarmedia, str. 114.

Baština može biti kolektivna, tj. građa od značaja za cijelu zajednicu, no isto tako i osobna, tj. građa od značaja za pojedince koja s vremenom postaje dio kolektivne baštine. Međutim konzumenti i nositelji kulturne baštine nisu jednako vezani za svaki oblik kulturne baštine. Kulturni resursi postaju turističke privlačnosti planiranim oblikovanjem, a proizvodom postaju u procesu interpretacije što uključuje selekciju i oblikovanje.⁸

⁸ Kombol, Pančić, T., Kulturno nasljeđe i turizam, Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br 16.-17., str. 216.

2.1.1. Materijalna baština

Fizička, opipljiva ili materijalna kulturna baština dijeli se na nepokretnu i pokretnu kulturnu baštinu. Zajedno sa nematerijalnom predstavlja zajedničko bogatstvo čovječanstva u svojoj raznolikosti i posebnosti, a njena pravilna i kvalitetna zaštita su ključne u afirmiranju kulturnog identiteta. Pod pojmom nepokretne baštine podrazumijevamo pod kolokvijalnim nazivom svu graditeljsku baštinu od pojedinačne građevine prema cjelini ⁹.

Nepokretna kulturna baština dijeli se na: ¹⁰

1. Graditeljsku baštinu: civilne građevine, vojne građevine, sakralne građevine, memorijalne građevine i urbanu oprema
2. Arheološku baštinu – kopnenu i podvodnu
3. Kulturne krajolike

Pokretna kulturna baština Hrvatske odlikuje se bogatstvom i raznovrsnošću, a čine je predmeti koji se nalaze u muzejima, galerijama, knjižnicama, arhivima, privatnim zbirkama ili su dio crkvenih inventara. Obuhvaćaju prirodoslovnu i arheološku građu, djela likovnih i primijenjenih umjetnosti, arhivsku građu i dokumente, pisma i rukopise, stare i rijetke knjige, novac, oružje, filmove, kazališne rekvizite, kostime, odjeću, namještaj, glazbene instrumente, etnografske i druge uporabne predmete.

Sistematično je možemo podijeliti na: ¹¹

1. Muzejsku baštinu
2. Arhivsko gradivo
3. Knjižničarsku baštinu

⁹ <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=27>, [20.3.2018.]

¹⁰ Ministarstvo kulture Republike Hrvatske (2011), Strategija zaštite, očuvanja i održivog gospodarskog korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje 2011.-2015. str. 8

¹¹ Ibidem, str. 17.

2.1.2. Nematerijalna baština

Termin „nematerijalna kulturna baština“ prvi je put službeno korišten 1982. godine u sklopu UNESCO-ovog sastanka, a uže definiran 2003. godine u Konvenciji za očuvanje nematerijalne kulturne baštine, čiji je cilj zaštititi nematerijalnu kulturnu baštinu, osigurati poštivanje baštine zajednice, skupina i pojedinaca. Na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini podići svijest o važnosti nematerijalne baštine te u konačnici osigurati međunarodnu suradnju i pomoć.¹² Nematerijalna kulturna baština naziva se i živućom kulturnom baštinom koja je prepoznata kao bitna i vitalna odrednica očuvanja kulturnog identiteta neke destinacije. Ona ima veliko značenje u području nacionalnog i međunarodnoga razvoja te promiče toleranciju i prožimanje raznih kultura. U današnjem globaliziranom svijetu mnoge tradicije i običaji su na rubu nestanka i zaborava, čime ne gubimo samo jednu naviku već način življenja čitave zajednice. Nematerijalna baština obuhvaća: prakse, predstave, izraze, znanje, vještine, instrumente, predmete i rukotvorine koje zajednice prihvataju kao dio svoje kulturne baštine, kulturnog identiteta, te je u konačnici prihvaćaju kao način življenja koji ih razlikuje u odnosu na druge zajednice.

U nju osobito ubrajamo:¹³

1. jezik, dijalekt, govor, toponimika te sve vrste usmene književnosti
2. folklorno stvaralaštvo na području glazbe, plesa, predaje, igara, obreda, običaja i dr.
3. tradicijska umijeća i obrti
4. kulturološke prostore na kojima se susreću tradicionalne pučke vrijednosti

Nematerijalnu kulturnu baštinu, koja se prenosi iz generacije u generaciju, sa starijih na mlađe članove, zajednice i skupine stalno iznova stvaraju kao reakciju na svoje okruženje, svoje uzajamno djelovanje s prirodom i svoju povijest. Ona im pruža osjećaj identiteta i kontinuiteta te tako promiče poštovanje za kulturnu raznolikost i kreativnost koja će ih razlikovati.¹⁴

¹² Hrovatin, M., (2013.), Procesi očuvanja i propisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, Ministarstvo kulture RH, str. 125.

¹³ Carek, R., (2004.), Nematerijalna kulturna baština-UNESCO i njegova uloga, Ministarstvo kulture RH, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb

¹⁴ <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3639>, [25.3. 2018.]

2.2. Pojam kulturnog turizma

Kulturni turizam je sintagma koja se počela upotrebljavati osamdesetih godina prošloga stoljeća. Ljudi su oduvijek putovali motivirani kulturom, sa željom da posjete razne kulturne lokalitete, povijesne gradove i festivale, a danas je kultura neizostavan dio svakoga putovanja. Rastom stupnja obrazovanosti, rastom plaća i nadnica, porastom broja starijih stanovnika dolazi do manjeg interesa za „odmor sunca i mora“. Samom činjenicom da tržište turističkoga proizvoda počinje biti saturirano jednoličnom, individualno neprilagođenom ponudom, stvaraju se novi tipovi turista koji već u početku imaju definiranu percepciju i očekivanja koja na putovanju žele i ostvariti. Upravo iz toga razloga nastaju novi, selektivni oblici turizma u koje ubrajamo i kulturni turizam.

Ne postoji jedinstvena, specifična definicija kulturnog turizma jer stručnjaci koji se njime bave uzimaju u obzir one resurse s kojima rade i na kojima je zasnovan njihov vlastiti proizvod.¹⁵

U Europi se najčešće primjenjuje dvostruka definicija ATLAS-a, koja za potrebe Europske zajednice provodi istraživanja kulturnoga turizma u Europi. Konceptualna definicija uključuje motivacijske i doživljajne elemente pa tako definira kulturni turizam kao sva putovanja koja uključuje posjete kulturnim atrakcijama izvan stalnog mjesta boravka s ciljem stjecanja novih znanja i doživljaja koja zadovoljavaju kulturne potrebe pojedinaca. Prema tehničkoj definiciji kulturna turistička putovanja uključuju posjete specifičnim kulturnim atrakcijama, od povijesnih lokaliteta, manifestacija pa sve do posjeta muzejima i kazalištima, ostvarenima izvan mjesta stalnoga boravka.¹⁶

Kulturni turizam konstantno dobiva na značaju te povećava razinu atraktivnosti mjesta koja nisu klasificirana kao izrazito turistička. Rastom tržišta kulturnoga turizma interes samih korisnika se mijenja, iz pretežitog interesa za spomenike i lokalitete te počinje uključivati nove aspekte koje uključuju stvaranje novih vrijednosti kroz međusobnu interakciju turista i lokalne zajednice te iste destinacije. Na taj način očekuje se da će turisti iskušati kulturu i tako doći do spoznaje novih vrijednosti, novih znanja ali i zabaviti se te upoznati nove prijatelje i poznanike.

¹⁵ Jelinčić, D. A., (2008), op.cit., str. 42.

¹⁶ Ibidem, str. 122.

Destinacije koje iniciraju razvoj kulturnoga turizma na svome području trebaju definirati sve prilike i potencijale te eventualne negativne učinke koje razvoj kulturnog turizma može generirati. Kulturni turizam može doprinijeti zaštiti kulturnih tradicija i vrijednosti kao i obogaćivanju kvalitete života u urbanim i ruralnim cjelinama. Osim negativnog utjecaja turizma na kulturu, postoji i pozitivno razumijevanje turizma kao potencijala za zaštitu i očuvanje kulturnoga nasljeđa i razvoj lokalne zajednice. Prihodi koji se generiraju od kulturnoga turizma najčešće se troše upravo u prevenciju i zaštitu kulturnoga nasljeđa te kao podrška tradicionalnoj kulturi koja bi bez turizma u mnogim manjim mjestima i nestala.¹⁷

Osim toga nužno je precizno definirati što razvojem toga selektivnog oblika turizma želimo postići. Zajedničkom suradnjom sa turističkim sektorom, kulturni sektor također će polučiti direktne i indirektne koristi, nove izvore prihoda, veći broj posjetitelja i alternativne izvore financiranja. Destinacije koje imaju unaprijed definiranu viziju i ciljeve ostvaruju najbolje rezultate te istovremeno privlače najveći broj kulturnih turista. Ovisno o atmosferi i imidžu destinacije ovisi i broj turista koji u destinaciju dolaze motivirani kulturom. Kulturni turizam jedan je od posebnih oblika turizma koji ovoj gospodarskoj grani nudi dugoročnu konkurentnu prednost. Turizam i kultura se prožimaju, a osmišljavanjem kulturno-turističkog proizvoda obogaćuje se osnovni proizvod, odnosno imidž odredišta, povećava potrošnja, duljina boravka turista i zadovoljstvo njihovim boravkom, iz čega slijedi ponovni posjet, stimulira se lokalna, odnosno regionalna potražnja i otvaraju se mogućnosti razvoja novih tržišnih segmenata.¹⁸

¹⁷ Kombol, Pančić, T., op.cit., str. 213.

¹⁸ Demonja, D., (2011), Kulturni turizam – hrvatska iskustva. Zagreb: Institut za međunarodne odnose, IMO, str. 182.

2.3. Turisti motivirani kulturom

Zbog same kompleksnosti definicije kulturnog turizma jednako tako odražava se i kompleksnost definiranja pojma turista motiviranih kulturom. Turiste razlikujemo s obzirom na ulogu koju kultura ima u njihovoj motivaciji za putovanjem, te je u skladu s time, a za potrebe izrade Strategije razvoja kulturnog turizma, definirana sljedeća tipologija turista:¹⁹

- Turisti motivirani kulturom predstavljaju grupu koju čini čak 51 % turista, te oko 5 posto lokalnih stanovnika. Njima su atraktivna elitna kulturna događanja koja u kvalitetno organiziranim paketima predstavljaju odluku o kupnji takvoga proizvoda.
- Turisti inspirirani kulturom predstavljaju najveću skupinu u koju spada oko 30 % turista i otprilike 15% lokalnih stanovnika. Njih privlače dobro poznati kulturni lokaliteti, atrakcije ili događaji. Osjetljivi su na cijenu i traže vrijednost za novac. Oni su tek djelomično motivirani kulturom, te ih privlače uglavnom dobro reklamirane i popularne predstave, koncerti ili izložbe, koje su prepoznate na svjetskoj razini.
- Turisti privučeni kulturom čine otprilike 20% turističkog te 20% lokalnog tržišta. Ova grupa ne planira svoj posjet kulturnim atrakcijama, ali će ih posjetiti ako su im ponuđene tijekom njihova boravka. Za ovu grupu lokalni kulturni resursi mogu biti atraktivni pod uvjetom da su na vrijeme dobili informacije o predstavama, izložbama ili kulturnim i povijesnim atrakcijama lokaliteta. Opet i u ovoj kategoriji turista marketing u samoj destinaciji, pravovremeno informiranje, dostupnost atrakcije i gdje je potrebno, lakoća rezervacije ulaznica, ključni su elementi za privlačenje ove grupe turista.

No bez obzira kakva motivacija bila kod turista važno je shvatiti da oni nisu homogeni, da se razlikuju po individualnom shvaćanju pojma kulture ali i mogućnosti da si omoguće putovanje. Budući da se potražnja konstantno mijenja u skladu sa trendovima na svjetskoj razini, od velikog je značaja da ponuda koja je dostupna u destinaciji bude prilagođena novonastalim potrebama turista. Zajedničkom suradnjom rezidenata destinacije, turističkih zajednica te ljudskih resursa u turizmu i kulturi takav zadatak može biti i ostvaren.

¹⁹ Ministarstvo turizma Republike Hrvatske(2003.), Strategija razvoja kulturnog turizma „Od turizma i kulture do kulturnog turizma“, str.6., dostupno na <http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/Strategij-Razvoja-Kulturnog-Turizma.pdf> [10.4.2018]

2.4. Kulturni turizam u Republici Hrvatskoj

Unatoč činjenici da Hrvatska nije ustrajala na promociji zemlje kao odredišta kulturnoga turizma, zbog čega smo i danas na turističkom tržištu najčešće percipirani kao destinacija „sunca i mora“, bogata povijesna i kulturna baština oduvijek su privlačile značajan segment kulturnih potrošača koji Hrvatsku percipiraju kao kulturno bogatu destinaciju. Kulturni resursi kojima destinacija raspolaže obično se čuvaju i razvijaju u svrhu postizanja većeg zadovoljstva lokalne zajednice. Također, ti resursi mogu biti zanimljivi turistima ili biti primarni razlog zbog kojeg dolaze u destinaciju. No oni prije svega postoje zbog vlastitih građana, zbog njihova ponosa, zbog činjenice da upravo oni definiraju njihov kulturni identitet i daje im osjećaj kontinuiteta između prošlih vremena i sadašnjosti. Umjetnost, kultura i povijest oduvijek su bile dio hrvatske turističke ponude sa kojom smo bili i jesmo prepoznati na međunarodnome tržištu.

Ne smije se zaboraviti da kultura uvijek privlači turiste, ali nju treba raskriti, pokazati, jer je često nevidljiva ili skrivena. Zato je u kulturnom turizmu ključno aktiviranje i oživljavanje kulturnih potencijala, koji moraju biti atraktivni, odnosno animirani i dobro predstavljeni širim tržišnim segmentima. Već je raskriveno, identificirano više problema koji se javljaju u kulturnom turizmu u Hrvatskoj, a oni su: ²⁰

- nedovoljno razvijen sustav kulturnih statistika,
- nedovoljna znanja koordinatora projekata o kulturnom menadžmentu,
- centraliziranost i birokratizacija postupaka,
- nepostojanje prepoznatljivog kulturno-turističkog proizvoda,
- površno znanje lokalnog stanovništva o vlastitoj baštini,
- nedovoljna ili loše organizirana promidžba,
- nedovoljna suradnja između sektora kulture i turizma
- nepostojanje savjetodavne institucije za organizatore kulturno-turističkih inicijativa

Očigledno je kako Hrvatska posjeduje čitav niz pojedinačnih kulturnih turističkih resursa i proizvoda koji tek zajedničkom interakcijom tvore kvalitetan proizvod kulturnog turizma prepoznatljiv na svjetskoj razini širem segmentu turističkih potrošača.

Za Hrvatsku je karakterističan visoki stupanj sezonalnosti ponude i potražnje sa nedovoljno diferenciranom ponudom prepoznatljivom na svjetskom tržištu. Također, problem predstavlja

²⁰ Demonja, D. (2011), op.cit., str. 198.- 201.

i nedovoljan broj kvalitetno interpretiranih proizvoda te činjenica da se Hrvatska susreće sa neravnomjernom prostornom distribucijom turističke aktivnosti. Svi prethodno identificirani problemi nastoje se riješiti i kao takvi su identificirani u Strategiji razvoja Hrvatskog turizma do 2020.godine.²¹

Kulturna baština svojom raznolikošću, brojnošću, vrijednostima, značajem i rasprostranjenošću predstavlja velik potencijal za razvoj poduzetništva, koje ima važnu ulogu za lokalni pa tako i nacionalni društveno-gospodarski razvoj. Osim važnosti za gospodarski razvoj, poduzetništvo utemeljeno na kulturnoj baštini pridonosi stvaranju simboličkih vrijednosti i njegovanju identiteta koji je nužno čuvati za generacije koje će uslijediti. Ako se primjenjuju standardi i mjerila održivosti, ono postaje i ključan čimbenik održivog korištenja kulturne baštine jer osigurava dodatna financijska sredstva za zaštitu i očuvanje.

Prijedlozi u cilju unapređenja održivog korištenja kulturnog turizma:²²

- Podizati svijest o značenju kulturne baštine među lokalnim stanovništvom.
- Osposobiti koordinate kulturno-turističkih projekata za kulturno-turistički menadžment kako bi projekti bili atraktivniji i ujedno isplativiji.
- Poticati međusektorsku i unutar sektorsku suradnju radi sinergije različitih kulturno-turističkih proizvoda.
- Decentralizirati odlučivanje u pojedinim fazama kreiranja kulturno-turističkih programa kako bi se skratilo vrijeme potrebno za realizaciju projekata..
- Ojačati odnosno organizirati promidžbu za ciljane tržišta i za širu publiku.
- Poticati bolju infrastrukturnu opremljenost lokaliteta, označivanje kulturnih objekata, prilagoditi radno vrijeme kulturnih ustanova.
- Poticati iskoristivost i primjereniju prezentaciju nematerijalnih kulturnih dobara.
- Poboljšati dostupnost kulturnih ustanova osobama ograničene pokretljivosti.
- Uključiti prateće sadržaje u osnovnu ponudu kulturno-turističkih programa s ciljem povećanja prihoda.
- Poticati uključenost kulturnih resursa u turističke aranžmane s ciljem povećanja turističkog poslovanja koje se temelji na kulturnim resursima.

²¹ <http://www.mint.hr/UserDocsImages/arhiva/130426-Strategija-turizam-2020.pdf> [15.4.2018]

²² Jelinčić, D. A., (2010.): Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima, Meandarmedia: Zagreb, str.71.

- Kreirati kulturno-turističke programe koji su atraktivni širem regionalnom odnosno međunarodnom tržištu kako bi Hrvatska postala vidljivija kao kulturno-turistička destinacija odnosno kako bi se povećao prihod od kulturno-turističkih programa.

Hrvatska ima mogućnosti za razvoj cijelog niza kulturno-turističkih proizvoda koji bi mogli vrlo kvalitetno funkcionirati na tržištu, poput niza kulturnih manifestacija i festivala koji se održavaju cijele godine i koji su vrlo dobro inkorporirani u ukupnu turističku ponudu pojedinih destinacija.

2.5. Kulturni turizam Splitsko-dalmatinske županije

Turizam je ključna djelatnost Splitsko-dalmatinske županije koja omogućava gospodarski rast i blagostanje lokalnoj zajednici. Iako posjeduje veliko bogatstvo kulturno-povijesne baštine, kulturni turizam kao selektivni oblik na području županije se kasno razvija. Kulturni turizam prepoznat je kao jedan od prioriteta u strategiji diversifikacije turističke ponude sa ciljem smanjenja visokog stupnja sezonalnosti koji je karakterističan za županiju. Cilj je stvoriti kvalitetno prezentirane i suvremeno interpretirane kulturno turističke proizvode koji će stvoriti prepoznatljiv imidž destinacije. Kako bi se to postiglo potrebno je stvoriti pozitivno okruženje za razvoj kulturno-turističkih proizvoda, uspostaviti kvalitetne sustave upravljanja, podići standarde interpretacije i opremljenosti te unaprijediti sustav protoka informacija i promocije županije. Turistička atrakcijska osnova predstavlja ishodište i uvjet za kreiranje optimalnog turističkog proizvoda. Uz postojanje kvalitetne atrakcijske osnove nužna je i kvalitetna analiza koja treba utvrditi kulturne resurse koji se mogu valorizirati, osigurati odgovarajuću zaštitu istih resursa a sve sa ciljem stvaranja prepoznatljivog kulturnog proizvoda. Analizom kulturno-turističkih resursa identificirano je oko 40 arheoloških lokaliteta, 35 urbanih i urbano-ruralnih cjelina, 160 ruralnih cjelina, 80 sakralnih građevina, 40 kaštela te 50-ak muzeja. Na strani ponude, s tri lokaliteta na Popisu svjetske baštine UNESCO-a, izuzetno vrijednom i bogatom arheološkom baštinom te koncentracijom zaštićenih kulturno-povijesnih cjelina, županija je idealno pozicionirana za razvoj kulturnog turizma, koji privlači upravo turiste koji cijene i poštuju vrijednosti koje su priroda i povijest ostavili ljudima na korištenje. Pritom kulturni turizam ne treba biti shvaćen kao poseban ili individualan oblik turizma, već treba biti integriran u ukupnu turističku ponudu županije kako bi se izgradio cjelovitiji proizvod koji će obuhvaćati sve aspekte bogatstva kojima županija raspolaže. No uz sav potencijal i bogatstvo koje županija ima nailazimo na slabosti koje su

karakteristične za razvoj kulturnog turizma. Prije svega to je neprilagođenost ponude kulturnom turizmu, prvenstveno zbog činjenice da se županija dugi niz godina promovirala kao isključivo odmorišna destinacija. Uz to, nedovoljne investicije u zaštitu baštine zajedno sa činjenicom da je većina kulturnih resursa u javnom vlasništvu i ovisna o državnim potporama onemogućavaju brži i kvalitetniji razvoj kulturnog turizma županije. Prevelika usmjerenost na materijalnu baštinu nauštrb nematerijalne mogu voditi ka gubitku identiteta destinacije te ugroziti kvalitetan i dinamičan razvoj kulturnog turizma. U okviru županijske Strategije razvoja kulturnog turizma definirana je dugoročna vizija razvoja ovog područja jednako kao i specifični ciljevi koji nastoje biti ostvareni.²³

U okviru plana razvoja kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije identificirano je nekoliko projekata sa ciljem da se u što kraćem roku i sa što racionalnijim ulaganjima aktivira što više kulturnih turističkih atrakcija i proizvoda županije. Jedan od projekata je i „Život na škrtoj zemlji“ koji se odnosi na područje Dalmatinske Zagore, kojoj administrativno pripada i grad Trilj. Temeljni cilj ovakvoga projekta je stvaranje doživljaja i njegovanje kulture Dalmatinske Zagore. Kulturna baština Zagore bogata je, no istodobno niti jedna atrakcija nije u mogućnosti prihvatiti veći broj posjetitelja u isto vrijeme. Grad Trilj posjeduje iznimno arheološko bogatstvo koje do danas još uvijek nije valorizirano u svojem punom potencijalu. Tilurij, vojni logor prepoznatljiv je simbol grada i svih zaljubljenika u povijest i kulturnu baštinu koja nam je dana na čuvanje i korištenje. Ruralna područja predstavljaju bogatstvo kulture, mjesta tradicije i očuvanja izvornih vrijednosti. Sav potencijal ovih mjesta je prepoznat u posljednjih nekoliko godina te se ulaže upravo u ta područja sa ciljem obnove i revitalizacije. No s druge strane neriješeni vlasnički odnosi, nekvalitetna infrastruktura, raseljavanje i neprimjerena gradnja otežavaju kvalitetan razvoj tih područja. Sve veća potražnja za povratkom prirodi, tradicionalnom i izvornom načinu življenja povećavaju konkurentnost ovakvih destinacija na turističkom tržištu. Iako danas one nisu kvalitetno razvijene i prilagođene turističkoj potražnji broj dolazaka i noćenja u tim područjima pokazuje kako je potencijal iznimno visok.²⁴ Također, vidljivo je kako urbane cjeline predvođene gradom Splitom ostvaruju puno veći broj i dolazaka i noćenja zahvaljujući činjenici pravovremenog uočavanja kvalitete vlastitih potencijala. Uz to blizina zračne luke, bogatstvo baštine te brojna događanja tokom cijele godine daju mu imidž jedinstvenog

²³ Plan razvoja kulturnog turizma Splitsko-dalmatinske županije, dostupno na: <https://www.dalmatia.hr/hr/dokumenti/plan-razvoja-kulturnog-turizma-3-dijela/download/2-dio-startegija-razvoja>, str.18., [21.04.2018.]

²⁴ Ibidem, str.20., [21.04.2018.]

doživljaja i tradicionalnog dalmatinskog načina življenja. Glavni problemi vidljivi kod svih destinacija su nedostatak smještajnih kapaciteta koji udovoljavaju potražnji, posebice hotelskih. Nekvalitetno definiran turistički proizvod i suvenir prepoznatljiv na svjetskoj razini kao i nedovoljna suradnja između javnog i privatnog sektora koja omogućuje veći stupanj i kvalitetu razvoja smatraju se temeljnim problemom razvoja turističkih destinacija, kako u Republici Hrvatskoj, pa tako i na području čitave Splitsko-dalmatinske županije sa svim obalnim, urbanim i ruralnim područjima koja ona obuhvaća.

3. TRILJ KAO DESTINACIJA KULTURNOG TURIZMA

3.1. Opći podaci o Gradu Trilju

Arheološki pronalasci svjedoče o naseljenosti cetinskog područja još iz prapovijesnih razdoblja. Brojni nalazi od kraja bakrenog do sredine brončanog doba pripisuju se tzv. cetinskoj kulturi. Pogodan geografski položaj, špilje, uzvisine i plodna polja pogodovali su razvoju poljodjelstva, a na planinskim obroncima i stočarstva. U brončanom dobu se javljaju i starosjedioci na ovim prostorima, pripadnici ilirskog plemena Delmata koji svoj razvoj nastavljaju do dolaska Rimljana. Delmati su se dugo suprostavljali rimskoj vlasti. U jeku ovog konačnog obračuna s Delmatima, Rimljani na Gardunu podižu vojni logor Tilurium. Od tu su nadzirali i mostni prijelaz preko Cetine uz koji će se razviti naselje Pons Tiluri, ishodište današnjeg Trilja.²⁵

Trilj, cetinski “grad mostova”, utemeljen je u prapovijesti kod najpogodnijeg, a time i najvažnijeg prijelaza preko rijeke Cetine te, kasnije, na raskrižju važnih prometnih pravaca prema antičkim gradovima Saloni, Naroni i Argentariji. Grad Trilj administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji i važno je središte s obzirom na položaj, gospodarske djelatnosti i prirodne vrijednosti. Položen je na važnoj prometnoj okosnici koja spaja Bosnu i Hercegovinu s Dalmacijom te područje Cetinske krajine s Imotskom krajinom. Grad Trilj jedan je od najmlađih gradova u Hrvatskoj, administrativno pripada Splitsko-dalmatinskoj županiji i ukupna mu je površina 267 km^2 , prema administrativnome ustroju pripada mu još 26 naselja koja su redom²⁶:

Tablica 2: Administrativni ustroj grada Trilja

Bisko	Jabuka	Podi	Ugljane	Vrabač
Budimir	Kamensko	Rože	Vedrine	Vrpolje
Čačvina	Košute	Strizirep	Velić	
Čaporice	Krivodol	Strmendolac	Vinine	
Gardun	Ljut	Tijarica	Vojnić Sinjski	
Grab	Nova Sela	Trilj	Voštane	

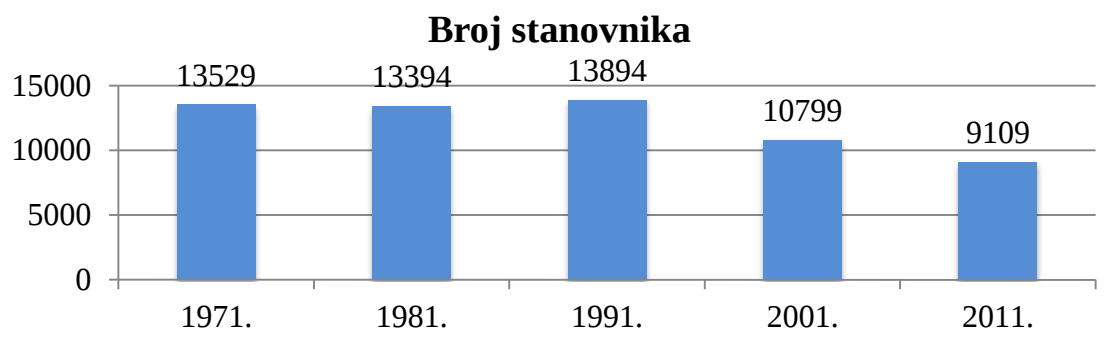
Izvor: Strateški razvojni program Grada Trilja od 2015.-2020.godine

²⁵ Turistička zajednica Grada Trilja, dostupno na: <https://www.visittrilj.com/en/>; [21.4.2018.]

²⁶ Grad Trilj, Strateški razvojni program grada Trilja 2015.-2020., str.9., dostupan na <http://www.trilj.hr/wp-content/uploads/2016/03/STRATEGIJA-GRAD-TRILJ.pdf>, [21.4.2018.]

3.1.1. Stanovništvo

Prema posljednjem popisu iz 2011.godine Trilj ima 9 109 stanovnika, što predstavlja pad broja stanovnika u odnosu na popis stanovništva iz 2001.godine.²⁷

Graf 1 : Kretanje stanovništva u Gradu Trilju od 1971.-2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku

Nažalost, brojnost stanovništva se od konca šezdesetih godina kontinuirano smanjuje kao posljedica emigracijskih procesa, posebice mlade i obrazovane radne snage, što je uostalom karakteristika većine naselja unutrašnjosti Dalmacije. Glavni razlog zbog kojeg se odlučuju na potragu za boljim životom je zasigurno nedostatak radnih mjesta, u tom slučaju privremeni odlazak u inozemstvo pretvori se u stalno mjesto boravka što na koncu rezultira padom broja stanovnika, padom nataliteta koji ugrožava očuvanje lokalne zajednice grada Trilja. Međutim, trendovi nisu istovrsni za sva naselja, tako su u razdoblju između 2001.-2011. godine Vraboč i Vedrine zabilježili značajno povećanje broja stanovnika dok su ostala naselja imala manje ili veće smanjenje broja stanovnika u promatranom razdoblju, no ono što današnji još uvijek neslužbeni podaci ukazuju su činjenica snažnog procesa migracija, posebice mlade radne snage.²⁸

²⁷ Strateški razvojni program Grada Trilja od 2016-2020.godine, str.28., dostupno na : <http://trilj.hr/?p=4964>

²⁸ Ibidem, str.28.

Tablica 3 : Popis naselja, površina, broj stanovnika i gustoća naseljenosti na području grada Trilja

Naselje	Površina	Broj stanovnika-ukupno	Gustoća naseljenosti (stanovnika/km2)
Trilj	1,80	2.076	1.153,33
Nova Sela	6,10	139	22,78
Podi	6,30	13	2,06
Bisko	13,30	395	29,69
Rože	6,20	32	5,16
Ljut	5,20	5	0,90
Vrpolje	4,20	93	22,14
Budimiri	11,2	106	9,46
Strizrep	10,15	31	3,05
Krivodol	11,01	2	0,18
Vrabač	1,67	218	130,53
Čačvina	8,03	93	11,58
Strmendolac	5,00	181	36,20
Košute	18,95	1740	91,82
Voštane	23,95	42	1,75
Čaporice	6,15	389	63,25
Tijarica	43,00	374	8,69
Kamensko	13,2	107	8,10
Vojnić Sinjski	10,12	577	57,01
Jabuka	5,36	306	57,08
Ugljane	23,34	398	17,05
Gardun	4,56	83	18,20
Vinine	5,34	24	4,49
Grab	6,74	546	81,00
Vedrine	7,07	851	120,36
Velić	8,79	288	32,76

Izvor: Strateški razvojni program Grada Trilja od 2015.-2020.godine

Promjene u dobnoj strukturi ukazuju na rast starije populacije, dok primjerice s druge strane udio stanovništva mlađeg od 25 godina bilježi pad. U dobnoj skupini od 0-14 godina prema podacima vidljivo je kako se taj broj smanjuje, što nije samo posljedica smanjenje stope nataliteta već i sve većeg broja migracija mladih obitelji. U dobnoj skupini od 15-24 godine broj stanovnika je smanjen ali u značajno manjoj stopi nego kod prethodne skupine. U dobnoj skupini od 25-64 godine broj stanovništva se smanjuje u 2011. u odnosu na 2001.godinu, prije svega zbog velikih stopa iseljavanja prvenstveno muške populacije u potrazi za zaposlenjem u inozemstvu. Konačno, u dobnoj skupini od 65 i više brojka se povećava što predstavlja problem starenja stanovništva i u konačnici visoke stope mortaliteta sa kojom se grad Trilj i naselja koja mju pripadaju susreću. Prosječna starost stanovništva Trilja iznosi 39,4 godine što je bitno povoljnije od prosjeka Hrvatske (41,7) i Splitsko-dalmatinske županije (40,8). Ipak, usprkos migracijama koje su sveprisutne, Trilj još uvijek pokazuje visoku vitalnost i relativno povoljnu dobnu strukturu.²⁹

3.1.2. Prometna infrastruktura

Već od same prošlosti grad Trilj predstavlja važno sjecište prometnih pravaca, sa jedne strane na putu iz Bosne i Hercegovine prema moru i unutrašnjosti, te kontinentalnog dijela Hrvatske sa njenim jugom. Sadašnje stanje cestovne mreže je nezadovoljavajuće, a poseban problem predstavljaju dionice državnih cesta koje se spajaju u samom središtu grada Trilja. Ove dvije ceste nepovoljno su položene u gradskom središtu, a time je dovedeno u pitanje sigurno odvijanje prometa te sigurnost stanovništva i gostiju grada. Konstantno se radi na rješavanju tog problema, no budući da zahtjeva zajedničku suradnju lokalne i županijske vlasti takav jedan proces treba duži vremenski period implementacije u praksi.

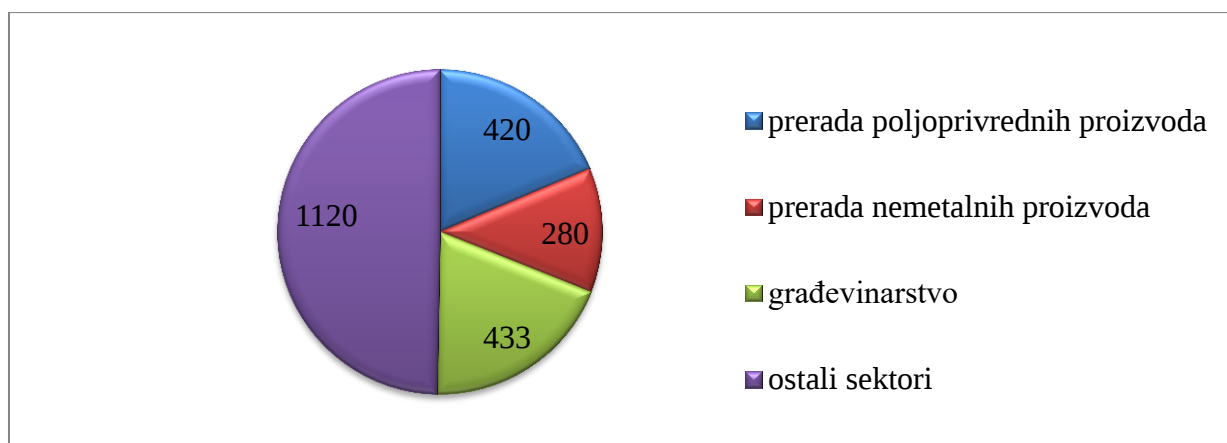
3.2. Gospodarstvo grada Trilja

U gospodarskom smislu Trilj konstantno zaostaje u odnosu na druge slične destinacije i ne ostvaruje svoj puni potencijal, broj stanovnika se od kraja 60-ih godina kontinuirano

²⁹ Strateški razvojni program Grada Trilja od 2016-2020.godine, op.cit.,str. 30.

smanjuje, što je posljedica velikih i snažnih emigracijskih procesa koji traju i danas. To je bilo uglavnom tradicionalno ruralno-poljoprivredni prostor. Početak razvoja uslijedio je nakon Drugog svjetskog rata, a procesi urbanizacije, industrijalizacije i turističkog razvoja s jedne, te deagrarizacije i deruralizacije s druge strane, utjecali su na prostornu promjenu i prilagodbu toga prostora. Ljudi suočeni sa činjenicom da jako teško mogu pronaći posao iseljavaju, čime započinje proces urbanizacije i zamiranja ruralnih područja. Jedan od većih problema.³⁰ gospodarstva u Trilju predstavlja i nezaposlenost. U razdoblju poslijeratnih godina, naglo je rastao broj nezaposlenih. Tek od 2015. godine dolazi do vidljivijeg smanjenja broja nezaposlenih zahvaljujući otvaranju industrijske zone Čaporice

Iako prema broju poduzeća na triljskom području dominira uslužni sektor djelatnosti, najznačajniji poslodavac je ipak na koncu industrija, od čega najviše radnih mjesta u preradi poljoprivrednih i nemetalnih proizvoda . Pored ove dvije djelatnosti, značajan udio zauzima i sektor građevinarstva.³¹

Graf 2: struktura zaposlenosti u industriji grada Trilja

Izvor : Gradska uprava Trilj, 2015.godina

³⁰ Vrgoč, M., (2010.): Pregled povijesti grada Trilja, Muzej triljskog kraja, str .21.

³¹ Grad Trilj, Strateški razvojni program grada Trilja 2015.-2020.godine,op.cit., str. 48.

3.3. Analiza turističke ponude i potražnje u gradu Trilju

Bogatstvo resursima, kako prirodnim pa tako i kulturnim obilježje je grada Trilja. No da bi se moglo udovoljiti svim zahtjevima nužno je promatrati aspekte potražnje te u skladu sa njima odgovoriti adekvatnom ponudom.

3.3.1. Analiza turističke potražnje

Turistička aktivnost grada Trilja iz godine u godinu sve više dobiva na značaju. Zahvaljujući ulaganjima u valorizaciju postojećih resursa te promociju prethodno valoriziranih, broj turističkih dolazaka i noćenja ima konstantan trend rasta. Znamo da broj turista ne znači uvijek napredak, jer neadekvatno ponašanje prema resursima u konačnici generira dvostruko veće gubitke u odnosu na potencijalnu dobit koja može nastati.

Tablica 4 : Turistički dolasci u razdoblju od 2012.-2017.godine.

TURISTIČKI DOLASCI	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
DOMAĆI	1672	2209	1475	2045	1375	1839
STRANI	646	840	819	1292	1506	4044
UKUPNO	2318	3049	2294	3337	2881	5883

Izvor: turistička zajednica Grada Trilja

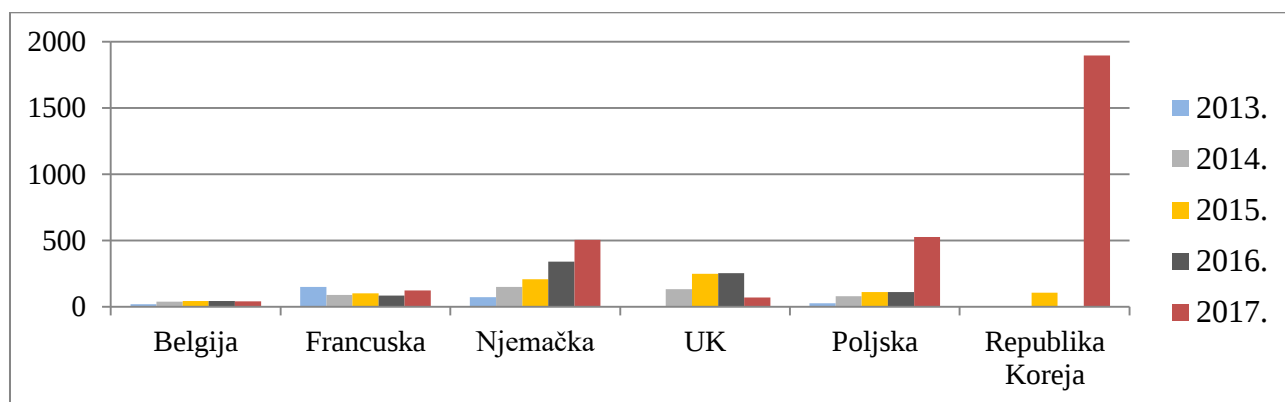
Tablica 5: Turistička noćenja u razdoblju od 2012.-2017.godine

TURISTIČKA NOĆENJA	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
DOMAĆI	5252	9079	8517	7084	3554	5760
STRANI	1931	6025	3669	7449	10325	15620
UKUPNO	7183	15104	12186	14533	13879	21380

Izvor: Turistička zajednica Grada Trilja

Iz tablica je vidljiv pad broja dolazaka domaćih gostiju dok je povećan broj dolazaka stranih turista sa novih i važnih svjetskih tržišta. Što se tiče broja noćenja uočljiv je povećani broj noćenja domaćih i stranih turista. Iz ovog kratkog pregleda može se zaključiti kako na

područje grada turisti dolaze manje ali se zadržavaju značajno duže, što znači da Trilj nije samo usputna, izletnička destinacija, već destinacija koja svojom kvalitetom privlači posjetitelje da ostanu duže.

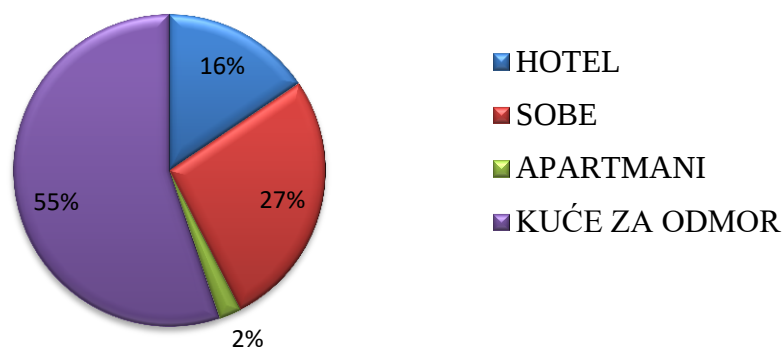
Graf 3: Dolasci turista u Trilj po zemljama iz kojih dolaze 2013./ 2014./2015./2016./2017.

Izvor: Turistička zajednica SDŽ: Statistička analiza turističkog prometa 2014. i 2015 i podaci TZ Grada Trilja za 2016. i 2017.godinu.

Na grafikonu je vidljivo kako destinaciju u najvećoj mjeri posjećuju turisti iz Njemačke i UK. No prema podacima Turističke zajednice Grada Trilja vidimo značajan rast turista iz Poljske a još više iz Republike Koreje. Ovi podaci predstavljaju „vjetar u leđa“ gradu koji ulaže u promociju, valorizaciju resursa i privlačenje turista iz udaljenih zemalja.

3.3.2. Analiza smještajnih kapaciteta

No kako bi novonastalu potražnju za destinacijom zadovoljio Grad treba ulagati u infrastrukturu i stvaranje novih, dodatnih smještajnih kapaciteta. Što se tiče tih istih kapaciteta ne možemo reći kako su na zadovoljavajućoj razini budući da postoji samo jedan hotel, dok ostali kapaciteti spadaju u kategoriju privatnoga smještaja. Nedostatak kapaciteta znači nemogućnost zadovoljavanja novonastale potražnje na tržištu jednako kao i nemogućnost privlačenja turista platežno sposobnijih, budući da kategorizacija smještaja kao ni njegov broj nije na zadovoljavajućoj razini.

Graf 4 : Struktura smještajnih kapaciteta u Gradu Trilju 2017.godine

Izvor: Turistička zajednica Grada Trilja

Vidimo kako Grad Trilj raspolaže sa 403 smještajna kapaciteta uključujući pomoćne i osnovne, od toga sljedeći objekti zauzimaju :

- Hotel Sv.Mihovil sa 60 smještajnih kapaciteta ili 16%
- Sobe: Bila kuća, Dalmacija, Premijer, Teuta, Žuljević, Marija Latinac sa 104 smještajna kapaciteta ili 27%
- Apartmani :Jurika, Mirjana, Vrcan sa 9 smještajnih kapaciteta te u strukturi svega 2%
- Kuće za odmor: Trilj, Villa Vozničina, Martinčica, Bisko, Podgreda, Villa Ana, Villa Filipa, Bili dvori, Villa Duje, Villa Kiara, Waterfall-house, Mebita, Sara, Villa Tijara, Lea-Catalina, Grabske vodenice, Villa Delić, Maki, Villa Oaza mira, Marko, Villa GP, Villa golubica i Raj u prirodi sa 213 smještajnih kapaciteta i značajan udio od čak 55%.³²

3.4. Kulturni resursi grada Trilja

Veliki broj naroda koji su boravili na prostorima grada Trilja svjedoči i o postojanju niza kulturnih vrijednosti i lokaliteta očuvanih sve do današnjih dana. Prijelazi preko rijeka oduvijek su strateški vrlo važna a arheološki izuzetno zanimljiva mjesta. Triljski prostor je mjesto gdje Cetina završava svoj mirni tok i započinje drugi dio toka, onaj koji vodi do

³² Turistička zajednica Grada Trilja, statistički podaci za 2017.godinu

Omiša. Brojni nalazi svjedoče o važnosti ovoga prostora tijekom najranijeg razdoblja ljudske povijesti. Već u razdoblju prvih godina poslije Krista ovo područje je naseljeno Rimljanima koji će se zadržati sve do polovice 7.stoljeća, a sudeći po nalazima ovaj prostor će zadržati svoju važnosti i tijekom srednjeg vijeka.³³

Nadalje, za potrebe ovoga rada baština grada Trilja bit će opisana kao :

- Materijalna
- Nematerijalna

³³ Vrgoč, M., op.cit., str. 15.

3.4.1. Materijalna kulturna baština

Materijalna baština predstavlja veliki značaj i vrijednost za sam grad. Kako za njegovu lokalnu zajednicu i definiciju njihova identiteta pa tako kao i značajan privlačni faktor za turiste. Na temelju bogate resursne osnove gradi se kvalitetno interpretiran proizvod kulturnog turizma. Uvidom u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske na triljskom području nalazi se veliki broj kulturnih dobara čiji je popis dan u nastavku.

Tablica 6: Popis kulturnih dobara grada Trilja

Oznaka	Mjesto	Naziv	Vrsta kulturnog dobra
RST-1088	Bisko	Crkva sv. Ante	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-4891	Bisko	Crkva sv. Mihovila sa arheološkim nalazištem	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-4874	Bisko	Crkva sv.Roka (sv.Fabijana i Sebastijana)	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-3920	Čačvina	Tvrđava Čačvina i crkva Svih Svetih	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5483	Grab	Bugarinova mlinica	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5014	Grab	Ćosića mlinica i most na rječici Grab	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5227	Grab	Gornja Ćosića mlinica na rječici Grab	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-4879	Grab	Most na Grabu	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5134	Grab	Samardžića mlinica,kuće i most na Grabu	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-4873	Grab	Ursića mlinica	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5787	Košute	Arheološko nalazište Grebčine	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-6894	Trilj	Arheološko nalazište-rimska cesta Samoleč	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-2315	Trilj	Arheološko nalazište Gardun	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-4636	Trilj	Arheološko nalazište gradina Križina i rimska cesta	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5289	Trilj	Arheološko nalazište i utvrda Nutjak	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5673	Trilj	Arheološko nalazište Krnjačina gomila	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5709	Trilj	Arheološko nalazište Velić	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
RST-1380	Trilj	Arheološko nalazište-korito Rude i Cetine	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-3608	Trilj	Muzej Triljskog kraja- Muzejska građa	Pokretno kulturno dobro-muzejska građa
Z-5419	Trilj	Ruralna cjelina Grubišići	Nepokretno kulturno dobro-povijesna cjelina
Z-5885	Vrpolje	Arheološko nalazište Meduša	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-5813	Vrpolje	Arheološko nalazište Grebčine	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno
Z-6185	Vrpolje	Vodosprema(lokva) Vrpolje	Nepokretno kulturno dobro-pojedinačno

Izvor: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6>, pristupljeno 24.4.2018.godine

Graditeljska baština : sakralna baština

- Crkva sv. Ante podignuta je kod zaseoka Bulati u Bisku. Jednobrodna crkva građena je masivnim kamenom bez prozora i sa klesanom preslicom na pročelju. Podignuta je pol. 18. st. kao obiteljska kapela obitelji Bulat. Na glavnom oltaru je oslikani drveni antependij.³⁴
- Crkva sv. Mihovila s arheološkim nalazištem je jednobrodna kamena građevina s apsidom u kojoj je smješten glavni oltar. Sagrađena je na mjestu dviju starijih crkava. Prva je crkva bila iz pred turskog vremena. Nakon oslobođenja od Turaka ta je crkva srušena i sagrađena je nova u koju se iz stare crkve uklopio dio presvođene apside. To potvrđuje nadbiskup Cupilli 1709. godine, koji kaže da je nova crkva nastala proširenjem stare od koje su ostala tri stupa sa dijelom svoda.³⁵
- Crkva sv. Roka (sv. Fabijana i Sebastijana) se nalazi se u Gornjem Kraju. Sagrađena je od klesanog kamena. To je zavjetna kapela, koja je sagrađena oko 1732. godine, kada je u selu harala kuga. Na pročelju, s obje strane vrata, nalaze se dva prozora s polukružnim završetkom. Poviše vrata je šestokraka rozeta, a iznad pročelja je zvonik na preslicu za jedno zvono³⁶.

Pojedinačne građevine : vojne utvrde, civilna građevina

- Tvrđava Čačvina i crkva Svih Svetih ,Cacuina, Charwina, Cassinae su inačice imena tvrđave označene na zemljovidu od polovice 16. stoljeća pa do kraja 18. stoljeća. Zahvaljujući odličnom strateškom položaju uzvisine na kojoj počiva, njezine su posade uspješno pratile prolaz putnika i robe rimskim trgovačkim putevima. Turci osvajaju Čačvinu oko 1513. godine kada je i papa Leon proglasio Tomu Bakača svojim legatom te ga ovlastio da pokrene križarski napad na Turke koji su već držali Čačvinu. Odlukom Požarevačkoga mira iz 1718. godine, tvrđava ostaje u posjedu Mletačke Republike, a poslije 1753. godine gubi vojni značaj te uskoro biva napuštena. Nakon napuštanja, tvrđava je postala obitavalištem ptica grabljivica, dostupna domaćim pastirima i lovcima. Bila je prepuštena propadanju do 1992. godine, kada je skupina mještana započela proces revitalizacije i obnove sa ciljem njene buduće zaštite i valorizacije.³⁷ Stara župna crkva Svih Svetih nalazi se ispod

³⁴ <https://smn.hr/bisko> [2.5.2018]

³⁵ <https://smn.hr/bisko> , [5.5.2018]

³⁶ <https://smn.hr/bisko> , [5.5.2018]

³⁷ Gudelj, Lj.,(1996.): Utvrda Čačvina: Rezultati arheoloških istraživanja 1992.- 1996., str. 159.

tvrđave na Čačvini. Ne zna se točna godina njezine gradnje, ali je to svakako bilo poslije 1718. godine. Na pročelju crkve dograđen je zvonik 1871. godine, koji počiva na četiri zidana stupa. Tri velika otvora između stupova služe za ulaz u crkvu. Na oltaru je slika koja prikazuje Presveto Trojstvo, Bogorodicu i skupinu svetaca. Godine 1993. crkva je temeljito obnovljena, postavljen je novi oltar i zamijenjen je kameni pod, a na zvonik je postavljeno zvono.³⁸

- Tvrđava Nutjak jedna je od jedanaest utvrda na rijeci Cetini, smještena nizvodno od Trilja na desnoj obali rijeke. Sagradio ju je krajem 15.st poljički vojvoda Žarko Dražojević.³⁹ U prošlosti imala je stratešku ulogu koju postepeno gubi. O važnosti ovakvoga lokaliteta svjedoči i niz pokretnih nalaza pronađenih na tome području. Oni su slijedeći : glazirana keramika, gravirana keramika, vrčevi, pećnjak sa pečatom na dnu, peka i niz drugih nalaza.
- Most na Grabu- U sredini sela je kameni most građen na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće kad je ograđivana crkva i groblje. Njega i kraj oko njega zvali su Most. Prije je imao kamenu ogradu koja je šezdesetih godina zamijenjena željeznom. Nakon gradnje još jednog most ovaj dobiva naziv „stari most“.⁴⁰

Kompleks građevina : civilne građevine

- Mlinice u Grabu su sklop starih mlinica nastao u čistoj i netaknutoj prirodi, uz izvor rijeke Grab po kojem su mlinice i dobile ime. Najstarije datiraju iz 17.stoljeća, a gradile su se sve do 19.stoljeća, od kojih su neke još i danas u funkciji i dopuštaju povratak u prošlost i vidjeti kako se nekada živjelo u Dalmatinskoj Zagori. Sljedeće mlinice čine sklop mlinica na području sela Grab: Bugarinova mlinica danas je nadograđena katnica, a u njezinoj je blizini izgrađeno ribogojilište. U mlinu je šest mlinova tipa kašikara koji su i danas povremeno u funkciji. Čosića mlinica i most na riječici Grab izgrađeni su na desnoj obali rijeke Grab. Ima vodoravno položena mlinska kola tipa kašikare koja su smještena pod svodovima zgrade i kroz koje se propušta voda i pokreće kolo. Mlinica je izvorno imala 4 mlinska kola te stupu i badanj koji nisu u potpunosti sačuvani. Uz zgradu mlinice nalazi se štala za konje i katnica u kojoj je stanovao mlinar. Mlinica je danas u ruševnom stanju. Uz nju je

³⁸ <https://smn.hr/nadbiskupija/38-cetinski-dekanat/359-vrpolje-cacvina>, [5.5.2018]

³⁹ Tabak, A., Petričević, D., Alduk, I.,(2010.): Utvrda Nutjak, Izvorni znanstveni rad, Muzej Triljskog kraja, str. 429.

⁴⁰ Turistička zajednica grada Trilja, dostupno na : <https://www.visitrilj.com/hr/> [20.5.2018.]

izgrađen manji kameni most od priklesanog lokalnog kamena s četiri polukružna luka. Most i mlinica čine jedinstven sklop tradicijske arhitekture. Ursića mlinica je manji sklop mlinica građen na jednom od izvora rijeke Grab i predstavlja najstariju od mlinica. Zbog razlika u vodostaju sastoji se od zimske i ljetne mlinice te mlinarevog stana. Tri su mlina izvorna, tipa kašikare, a dva su novija, sa željeznom konstrukcijom. Predstavlja jedinstven primjer mlinice koja se prilagođava visini vodostaja pri korištenju rada mlinskog kola. Samardžića mlinica na rijeci Grab. Ovaj vrlo vrijedan ruralni sklop mlinica sagrađen je u XIX. stoljeću, a uz zgrade mlinice, sačinjavaju ga stambena kuća i kameni most s dva polukružna nosača. Mlinovi su i danas u funkciji. U sklopu mlinica nalaze se i badnji za pranje vunjenih biljaka.⁴¹

Arheološka baština : arheološka nalazišta

- Arheološko nalazište Grebčine u Vrpolju kod Trilja, nalazi se kasnosrednjovjekovno groblje sa stećcima. Na groblju se nalazi pedesetak nadgrobničkih spomenika – stećaka. Arheološka iskopavanja nisu se obavljala. Evidentirano je nekoliko stećaka u obliku sanduka i jedan antropomorfni stećak. Samo jedan stećak u obliku sanduka ukrašen je reljefnim motivom tordirane vrpce i kola. Srednjovjekovno groblje datira se u razdoblje od 13. do početka 16. stoljeća. Arheološko nalazište Grebčine u Vrpolju važno je za proučavanje rasprostranjenosti i tipologije stećaka, te valorizacije kasnosrednjovjekovnih groblja te stoga ima svojstvo kulturnog dobra.⁴²
- Arheološko nalazište Grebčine nalazi se uz državnu cestu Trilj – Sinj, u Košutama na području Grada Trilja. Na ovom položaju evidentirano je kasnosrednjovjekovno groblje sa stećcima. Srednjovjekovno groblje sa stećcima pruža se na blago uzvišenom položaju s lijeve i desne strane ceste u dužini oko 150 metara. Između gustog i niskog raslinja nalazi se 15-tak stećaka, od toga 6 položenih u obliku sanduka i jedan u obliku križa (križina). Analogno drugim kasnosrednjovjekovnim grobljima na području Cetinske krajine, groblje u Košutama može se datirati od 13. do početka 16. stoljeća.
- Arheološko nalazište- rimska cesta na predjelu Samoleč, riječ je o projektu obnove mreže rimske cestovne komunikacije srednje Dalmacije započetom 2011. godine, u sklopu kojeg će u turističku funkciju biti stavljeno šest dionica. Upravo ova dionica na području grada Trilja smatra se strateški značajnom. Antička cestovna komunikacija

⁴¹ Turistička zajednica Grada Trilja, dostupno na :<https://www.visittrilj.com/en/>, [20.5.2018]

⁴² <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-grada-trilj/> (Konzervatorski odjel Split), [21.5.2018]

na položaju Samoleč kraj Trilja uklapa se u šire arheološko područje rimskog vojnog utvrđenja Tilurij, važnog spomenika antičke civilizacije u Dalmaciji.

- Arheološko nalazište Gardun i vojni logor Tilurijum- lingvističke analize povezuju ime Tilurij uz ilirski korijen. Od 1980. godine prostor sela Garduna i njegova bliža okolica upisani su pod rednim brojem 959 u Registar nepokretnih spomenika kulture Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika u Splitu. Od 1997.godine sustavna istraživanja vrši Filozofski fakultet Zagreb sa voditeljicom programa Mirjanom Sanader. Projekt pod nazivom „Rimski vojni logori u Hrvatskoj“ financira Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.⁴³

Arhitekturu vojnog logora čine administrativni i obrambeni objekti te niz drugih sadržaja u funkciji svakodnevnog života njegovih stanovnika. Tako su u dosadašnjim istraživanjima pronađena vojnička spavaonica, cisterna, dio bedema te mozaik sa figurom. No osim tih dijelova samoga logora pronađen je i niz drugih pokretnih nalaza od kojih su najznačajniji sljedeći : brončani kelt, dijelovi vojničke opreme, privjesci, fibule,pojasne kopče, staklene perle i slično. Također, većina ovih pokretnih nalaza prikupljena je kao dar od strane mještanina okolnih područja oko Garduna i danas se čuvaju u Muzeju triljskog kraja.⁴⁴

- Arheološko nalazište gradina Križina i rimska cesta, arheološko nalazište nalazi se istočno od ceste Trilj – Kamensko, na položaju Gubavica u naselju Vedrine kod Trilja. Gradina Križina smještena je na krajnjem zapadnom izdanku brda Kosmaš. Na vrhu i zapadnoj padini brda sačuvana je prapovijesna gradina čiji je manji plato okružen visokim i širokim kamenim nasipom. Nasip je ostatak obrambenog suhozidnog bedema. U blizini se nalaze ostatci rimske ceste sa sačuvanim kolotracima (spurille).⁴⁵
- Arheološko nalazište Krnjačina gomila nalazi se na području Grada Trilja. Gomila je podignuta na sjevernoj strani brda Kršine. Gomila je podignuta na istaknutom strateškom položaju s kojeg su se mogle nadzirati vitalne prapovijesne komunikacije u Sinjskom polju, te vizualno komunicirati s drugim važnim strateškim punktovima, primjerice s Čačvinom, Gardunom, gradinom Križina, Rarinom gomilom i Čabinom gomilom.⁴⁶

⁴³ Sanader, M., Tončinić, D., Buljević, Z., Ivčević, S., Šeparović, T. :Tilurium III- istraživanja 2002.-2006. godine, Institut Ruđer Bošković, str. 18.

⁴⁴ Alduk, I. (2010.): Srednjovjekovne tvrđave uz rijeku Cetinu, str. 12.

⁴⁵ <https://bus.hr/tag/arheolosko-nalaziste-gradina-krizina-i-rimska-cesta/>, [28.5.2018.]

⁴⁶ <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-grada-trilj/>, [28.5.2018.]

- Arheološko nalazište Velić nalazi se između sela Jabuke i Velića kod Trilja. Arheološkim pregledom terena obavljenim tijekom 2011. godine otkriveni su arhitektonski ostaci bedema i zidova na osnovu kojih se može pretpostaviti da je riječ o utvrđenom antičkom naselju. Terenski dio projekta u 2014. godini provodio se od 7. do 12. srpnja s ciljem pozicioniranja istraživane grobnice u širi kontekst.⁴⁷
- Arheološko nalazište-korito rijeke Rude i Cetine. U koritu rijeke Cetine u Trilju pronađen je veliki broj dragocjenih arheoloških predmeta koji pripadaju različitim vremenskim razdobljima (prapovijest, antika i srednji vijek). Najveća koncentracija nalaza je na položaju Velikog i Malog Drinića i na utoku Rude u Cetinu. Najbrojniji nalazi su iz prapovijesti i antike: mačevi, noževi, koplja, sjekire, ukrašeni umbo štita, šljemovi, nakit, novac, keramički ulomci, brončane posude i dr. Podrijetlo arheoloških predmeta u koritu rijeke Cetine još nije utvrđeno.⁴⁸
- Ruralna cjelina Grubišići. Zaseok Grubišići pripada općini Trilj te se nalazi na području naselja Ljut. Grubišići su sačuvali tradicijsku strukturu naselja i oblikovanje kuća, upotrebu tradicijskih materijala uz minimalne intervencije suvremenim materijalima. Zaseok s pripadajućim obradivim površinama te okruženjem niskih krševitih brežuljaka predstavlja područje visoke ambijentalne vrijednosti.⁴⁹
- Vodosprema (lokva) Vrpolje. Početkom 20. stoljeća, u vrijeme druge austrijske uprave gradi se vodosprema, u narodu prozvana lokva, za potrebe samog mjesta Vrpolja i šire okolice, te je zbog toga imala veliki značaj za stanovnike tog kraja. Prema pričama starijih mještana gradnja je dovršena oko 1905. godine.⁵⁰
- Arheološko nalazište gradina Meduša. Je arheološko nalazište koje se nalazi na prijevoju između Vrpolja i Strizirepa. Meduša nije arheološki istražena. Gradina je u tlocrtu ovalnog oblika, promjera oko 100 metara. Na južnoj i istočnoj strani gradine vidljiv je masivni kameni nasip koji je vjerojatno dio snažnoga suhozidnog bedema. Veći je dio platoa gradine stjenovit i prekriven niskim raslinjem.⁵¹

⁴⁷ http://static08.emedjimurje.hr/uploads/2017/07/21/mapiranje-arheoloskog-nalazista-velic-dt-1_531912.pdf, [1.6.2018.]

⁴⁸ <https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-grada-trilj/>, [01.06.2018.]

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ibidem.

Muzej

- Muzej Triljskog kraja – muzejska građa. Muzej Triljskog kraja istražuje, čuva i dokumentira kulturnu baštinu s područja Trilja, ponajprije arheološku, a potom i etnografsku i kulturno – povijesnu.⁵² Zaštićena muzejska građa obuhvaća Zbirku antike koja čuva materijal sa lokaliteta Tilurium – rimskog vojnog logora na položaju sela Gardun, Zbirku prapovijesti s predmetima od neolitika do nove ere, kada datiraju prva naselja otvorenog tipa uz rijeku Cetinu, Zbirku srednjega vijeka s nalazima iz korita rijeke Cetine, Zbirku numizmatike u kojoj su primjerci novca iz antičkog razdoblja sa lokaliteta Tilurium te Zbirku etnografije s tradicijskim predmetima važnim za promicanje znanja o tradicijskoj kulturi triljskog kraja.⁵³

3.4.2. Nematerijalna kulturna baština

Problematika definicije kulturne baštine je što je ona ograničena samo na materijalnu dimenziju kulture. Vremenom su nastajale promjene kod istraživanja baštine te je UNESCO 2003. godine uveo pojam nematerijalne baštine kako bi zaštitio nematerijalnu kulturnu baštinu, osigurao poštivanje nematerijalne kulturne baštine zajednica, grupa i pojedinaca, podigao svjesnost o njenoj važnosti na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini, osigurao zajedničku zahvalnost za njeno postojanje te omogućio međunarodnu suradnju i pomoć. Tako UNESCO u nematerijalnu kulturnu baštinu ubraja: prakse, predstave, izraze, znanje, vještine, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i, u nekim slučajevima pojedinci, prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine.⁵⁴

Grad Trilj i naselja koja mu pripadaju imaju dugu povijest i tradiciju a samim time i bogatu ostavštinu nematerijalne baštine koju žive i nastoje očuvati. Doprinos očuvanosti baštine dale su generacije prije nas koje su usprkos razaranjima, napadima i pokušajima nametanja drugih kultura, uspjeli sačuvati vlastitu tradiciju i običaje. Gotovo je nemoguće nabrojati svu nematerijalnu baštinu koja se veže za ovaj kraj, pa će se za potrebe ovog rada navesti samo ona najprepoznatljivija koja razlikuje grad Trilj od ostalih mjesta Dalmatinske Zagore.

⁵² Muzej Triljskog kraja, Tilurij- rimski vojni logor, Trilj 2012., str. 2.

⁵³ http://trilj.hr/?page_id=334, [01.06.2018.]

⁵⁴ UNESCO (2003): Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage, dostupno na : <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf> str. 2 [01.06.2018.]

- Rera i Ojkanje- Iz naraštaja u naraštaj prenose se u Dalmatinskoj zagori zvuci stare ojkavice, gange i rere. Značaj ojkavice, koja je ime dobila po karakterističnom uzviku oj, prepoznao je i UNESCO, te je tako od 2010. godine uvršena na popis ugrožene svjetske baštine. Ojkanje, ganga i rera su se očuvali prvenstveno zahvaljujući organiziranim grupama lokalnih entuzijasta koji nastavljaju prenositi vještinu i znanje mlađim generacijama, kao i nastupajući na glazbenim festivalima u zemlji i inozemstvu. Ministarstvo kulture je 2009. godine proglasilo gangu zaštićenom kulturnom baštinom Republike Hrvatske. Za Cetinsku krajinu karakteristično je dvoglasno grleno pjevanje, tzv. rera. Rera se izvodi punim glasom: jedan pjevač vodi pjesmu dok ga drugi prate ili reraju..
- Cetinska lađa- U lovu i ribolovu nekada se koristila „mala“ lađa (lajica), a za potrebe prijevoza ljudi, stoke i tereta „velika“ lađa. Dasku je trebalo natopiti vodom ili umotati u vlažne krpe i tako je držati nad zapaljenom slamom. Za sprječavanje prodora vode između dasaka dna stavlja se stura (osušena trska). Bočne stranice se povezuju čavlima, a na oba kraja lađe stavlja se kuta (trostruko ojačanje), na koju ide željezni prsten za lanac za privezivanje lađe. Na lađi se sjedi na jednom (u starijim lađama) ili na dva kraja, na dasci u obliku trokuta koji prati oblik lađe i postavlja se u razinu bočnih stranica.
- Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore jedinstveno je po načinu izvođenja. Izvodi se u kolu, ili češće, u parovima koji se kreću kružno ili slobodno po plesnom prostoru, ponekad uz pratnju rere, gange, ojkavice ili dipli, no u Dalmatinskoj zagori gotovo isključivo bez ikakve glazbene pratnje. Vrijednost nijemoga kola Dalmatinske zagore prepoznao je i UNESCO te ga 2011. godine uvrstio na Reprezentativnu listu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva.⁵⁵

⁵⁵ Turistička zajednica Grada Trilja, dostupno na : <https://www.visittrilj.com/en/>, [01.06.2018.]

3.4.3. Legende

Legende su oduvijek sastavni dio načina življenja nekoga područja, pisana ili nepisana riječ koja se prenosi generacijama.

- Legenda o Žarku Dražojeviću- priča o čovjeku neobičnih umijeća koji pri svakom dolasku u tvrđavu hrani svoje gavranove koji se ugnjezdise na kruništu tvrđave. Dresirani, pratili bi svaki njegov pothvat, te kruženjem i kričanjem upozoravali na prisustvo neznanca. Žarko se iz okršaja vraćao neozlijeđen, a pobjedu slavio blagujući sirovo meso zajedno s crnim pticama. Poziv Sinjana u pomoć zatekao ga je u Klisu. Žarko zajaši konja, te se pope na Mali Mosor. Snažno dozove i pričekava. Avaj, umjesto ptica opkoli ga jato janjičara. Smrtno ranjen shvati da je izdajica spriječio gavranove. Umirući prokune posadu Nutjaka. Dvadeset godina prođe, ali kletva stiže i prave i krive. Isti oni koji su posjekli Žarka posijeku zatečene i razore Nutjak. Stoljeća su prošla, a još uvijek na dan Žarkove pogibije 15. siječnja, dva Gavrana s Mosora oblete Nutjak i graktanjem pozdrave svog gospodara.⁵⁶
- Mali sa balunom- u selu Gardunu pronađena je ploča iz rimskoga doba na kojoj je prikazan portret dječaka Gaja Liberija sa loptom u ruci. Lopta je sastavljena od 28 šesterokutnih dijelova i najvjerojatnije je bila šivana od komadića kože. Lopta u dječakovoj ruci neodoljivo podsjeća na loptu tipa „bubamara“ . to je i FIFA 1969. godine priznala i definirala kao prvi spomen igranja nogometa u svijetu. Ovakva priča o „Malome sa balunom“ ponos je svakoga stanovnika Cetinske krajine ali i dobar promotivni element u svijetu.⁵⁷

⁵⁶ <https://www.visitrilj.com/hr/trilj/jeste-li-znali/item/38-legende>, [01.06.2018.]

⁵⁷ Ožanić Roguljić, I. (2007.): Mali sa balunom, Triljski most- list za kulturu, str. 48.

3.4.4. Kulturne manifestacije

Zahvaljujući bogatoj materijalnoj i nematerijalnoj baštini kojom raspolaže, grad Trilj ima veliki potencijal za razvoj prepoznatljivih i kvalitetnih turističkih proizvoda kulturnog turizma. Kada se radi o manifestacijama vidljivo je kako se u posljednje vrijeme ulaže upravo u njihov razvoj i snažniju promociju.

- Dani Sv. Mihovila su zasigurno jedna od prepoznatljivijih manifestacija grada Trilja. Duga tradicija održavanja prenosi se sa generacije na generaciju, a snažnim naporima TZ Trilj nastoji svoju ponudu obogatiti iz godine u godinu. U vrijeme održavanja ove manifestacije svi običaji i igre iz prošlosti se nastoje oživjeti kako bi se dio običaja, vrijednosti i ponosa građana prenio na goste koji se tada nađu u Trilju.⁵⁸
- Za vrijeme prosinca pod pokroviteljstvom grada Trilja održava se „Triljski misal“ kada pjevački ansambl „Djevojke sa Cetine“ izvodi jedinstveno poetsko djelo koje okupi veliki broj zaljubljenika u glazbu. U Triljskom misalu govori se o ljubavi, Domovini i vjeri. Triljski misal je premijerno izveden 1993.godine u čast preminuloga branitelja.
- Triljsko ljeto jedinstvena je manifestacija koja obuhvaća niz događaja koji se ne odvijaju samo na području grada Trilja već naselja koja gradu administrativno i pripadaju. Tako za vrijeme lipnja, srpnja i kolovoza na području Trilja, Jabuke, Gaza, Vrpolja, Čačvine, Tijarice, Graba, Košuta i Garduna odvija se niz kulturnih događanja i manifestacija od kojih su najzvučnije „Vesta festa“, „Dani komina, pure i bronzina“ i dr.
- Trilj Blues festival je manifestacija koja ove godine se odvija tek po drugi puta. U srcu srpnja grad postane prijestolnica zaljubljenika bluesa iz svih krajeva svijeta. Festival sa svojim programom upotpunjuje program triljskog ljeta i oplemenjuje kulturno-turističku ponudu grada Trilja i cijele Splitsko-dalmatinske županije.
- Tokom kolovoza grad Trilj u suradnji sa muzejom organizira radionicu i okupljanje za mlade, a sve sa ciljem boljeg upoznavanja baštine kojom grad raspolaže, te poviješću, vrijednostima, tradicijom i načinom življenja predaka.
- Jedan od zanimljivijih kulturnih događaja koji se zadnjih nekoliko godina razvija i na razini države je manifestacija Noći muzeja. Grad Trilj aktivno sudjeluje u takvoj

⁵⁸ <https://www.dalmatia.hr/hr/kalendar-dogadanja> [21.5.2018.]

manifestaciji kojom se nastoji proširiti prepoznavanje muzeja kao dinamičnih institucija koje potiču istraživanje, inovativnost, kreativnost, promoviranje kulturne baštine, stvaranje nove publike te prije svega očuvanje izvornih tradicija i vrijednosti pojedinih krajeva.

3.5. Rad turističke zajednice grada Trilja

Promotivnu aktivnost grada Trilja vrši Turistička zajednica grada Trilja zajedno sa Turističkom zajednicom Splitsko-dalmatinske županije. Od velikog je značaja njihova promotivna uloga kako putem službenih stranica pa tako i putem niza društvenih mreža koje su karakteristične za današnje doba. U promociji Trilja na međunarodnom turističkom tržištu, TZ Trilj oslanja se, sukladno načinu rada sustava turističkih zajednica u Hrvatskoj, na promocijske aktivnosti Hrvatske turističke zajednice i TZ Splitsko-dalmatinske županije. Turistička zajednica je vrlo aktivna u promociji na internetskim društvenim mrežama, a što uključuje vođenje Facebook profila „Trilj Tourist Bord“ odnosno oglašavanje, vođenje zajednice, vezivanje uz Youtube i viralne aplikacije. Kada govorimo o promociji grada Trilja vidimo kako se u tu kategoriju ulažu u posljednjih nekoliko godina značajna sredstva

Tablica 7 : Oblici promocije grada Trilja od strane TZ Trilj

Offline komunikacija	Online komunikacija	Projekti
✓ TV i radio ogašavanje ✓ Oglašavanje billboardima ✓ Brošure ✓ Plakati ✓ Turistički-informacijski centri	✓ Internet oglašavanje na portalima susjednih TZ posebice u sklopu Sinjskog portala Ferata i Triljskog portala. ✓ Facebook stranica TZ grada Trilja pod nazivom „Trilj Tourist Bord“ ✓ Instagram sa ciljem objavljivanja aktualnosti ✓ Internet stranica- TZ grada Trilja posjeduje web stranicu koja je 2016. godine obnovljena kako bi što kvalitetnije predstavili grad Trilj. Stranica turističke zajednice grada Trilja dostupna je na sljedećem linku; https://www.visittrilj.com/en/	✓ Total Inland Dalmatia ✓ Projekt „HOTSPOTS.NET.HR“ zajedno sa TZ Sinj, Vrljika, Dugopolje, i općinom Klis.

Izvor: godišnji izvještaj rada TZ Trilj za 2017.godinu

Imajući u vidu sve navedene načine promocije, potrebno je i dalje raditi na informiranju o kulturnoj ponudi koja još uvijek nije adekvatno i pravovremeno dostupna posjetiteljima. Trebalo bi utjecati na razvoj dodatnoga broja Turističkih informacijskih centara, budući da postoji samo jedan koji djeluje u razdoblju od srpnja do rujna na području Grada, dok ostala područja koja administrativno pripadaju Trilju i posjeduju bogatstvo kulturne ponude nemaju TIC-ove.

3.6. Problemi grada Trilja

Nedovoljna i nekvalitetna suradnja različitih sektora na području grada Trilja rezultiraju činjenicom da se grad susreće sa nizom problema. Nedovoljna financijska ulaganja, zastarjela infrastruktura i neprilagođenost ponude novim uvjetima potražnje samo su neki od problema sa kojima se grad susreće.

Turistička infrastruktura kojom raspolaže grad Trilj nije na odgovarajućoj razini koja može zadovoljiti sve novonastale potrebe na tržištu. Kada govorimo o turističkoj infrastrukturi susrećemo se sa problemom nedostatka smještajnih kapaciteta, posebice u kategoriji hotela, slično kao i u ostalim destinacijama Splitsko-dalmatinske županije. Također, postoji značajan deficit kada se radi o objektima za informiranje turista, budući da je samo jedan aktivan isključivo za vrijeme ljetne sezone, od srpnja do rujna. Budući da se Trilj u posljednje vrijeme sve više profilira kao odredišna destinacija bitno je raditi na poboljšanju i infrastrukture i suprastrukture u turizmu kroz stvaranje sportske ponude, zabavno-rekreativne ponude, kvalitetnih informacijskih centara ali i restorana sa autohtonim receptima. Osim problema na prethodno opisanim poljima, za grad je karakteristična visoka stopa sezonalnosti i ponude i potražnje. Glavni razlog zbog čega je tako je činjenica da je većina manifestacija i događaja toga kraja koncentrirana za vrijeme ljetnih mjeseci, od lipnja do rujna.

Grad Trilj nalazi se na sjecištu nekoliko važnijih prometnih koridora sa uređenim i kvalitetnim prometnicama, čime udovoljava zahtjevima prometne dostupnosti kulturnih sadržaja. No, kada je u pitanju dostupnost informacija grad Trilj na tom polju značajno zaostaje u odnosu na destinacije u okruženju.

Kvalitetna marketinška prezentacija kulturnih sadržaja zahtijeva njihovo poznavanje i optimalno upravljanje istima. Da bi mogli govoriti o marketinškim aktivnostima grada Trilja potrebno je izvršiti kvalitetnu analizu svih dostupnih resursa kako bi se utvrdilo kojim

segmentima turističkoga tržišta se treba obraćati. Vidimo kako danas na tržištu postoji niz trendova koji dirigiraju način oblikovanja ponude, da bismo bili u korak sa trendovima prije svega važno je raditi na suvremenim načinima prezentacije i interpretacije resursa. Grad Trilj upravo tu zaostaje u velikoj mjeri, budući da svoj sadržaj ne interpretira na način prilagođen današnjem suvremenom turistu koji mobitele i osobna računala koristi za dolazak do gotovo svih informacija. Kvalitetna promocija grada uključuje različite oblike promocije kako bi se informacije jednostavnije distribuirale do ciljnih segmenata koji percipiraju proizvod turizma grada Trilja kao poželjan.

Nadalje, problem predstavlja nepostojanje suradnje između destinacija u okruženju. Grad Trilj dio je Dalmatinske Zagore ili u užem poimanju on je dio Cetinske krajine. Da bi se definirao kvalitetan proizvod nužna je zajednička suradnja i naponi upravo na tome polju rada i djelovanja. Na takav način sačuvao bi se vlastiti identitet paralelno sa stvaranjem kvalitetne komplementarne ponude. No osim problema nedostatka suradnje među destinacija još veći predstavlja nedostatna suradnja između ključnih dionika iz sfere kulture, turizma te javnoga sektora jednako kao i nedostatna znanja istih dionika o mogućnosti valorizacije kulturne baštine.

Osim nedostatka planskih dokumenata, problem je i njihova provedba, gdje lokalna uprava kao temeljni razlog navodi činjenicu nedostatka financijskih sredstava na razini grada. Zbog čega je vidljivo kako to nije nedostatak samo lokalne uprave već i šire županijske. Zbog čega je u proces planiranja i kulturnog i gospodarskog razvoja važno uključiti institucije u turizmu, institucije u kulturi te upravu i vlasti na lokalnom i regionalnom nivou.

4. DALJNI RAZVOJ KULTURNOG TURIZMA NA PODRUČJU TRILJA

U nastavku, definiraju se smjernice razvoja kulturnoga turizma koje obuhvaćaju područje grada Trilja, oblikovane na temelju strateških dokumenata korištenih u radu.

4.1. Definiranje i vrednovanje identiteta destinacije

Identitet uključuje sve resurse kojima destinacija upravlja u cilju formiranja jedinstvene i prepoznatljive slike. Ti resursi mogu biti atrakcije, arhitektura, kultura, povijest, događaji, legende i mitovi, gastronomija, zemljopisni položaj, prirodni okoliš, lokalno stanovništvo, lokalni proizvodi, način života, tradicijski običaji i niz drugih.

Grad Trilj je mjesto „tradicionalnog“ načina življenja, mjesto visoke povezanosti lokalne zajednice i lokalnoga duha, mjesto gdje tradicija znači puno i koja se nastoji očuvati. Sve prethodno navedene odrednice predstavljaju prednosti Trilja u odnosu na konkurentne destinacije, stavljajući naglasak na autentičnost i izvornost. Te vrijednosti još uvijek nisu prepoznate, odnosno, identitet nije kao takav iskorišten u svrhu stvaranja prepoznatljivoga imidža destinacije Trilja, koji može plijeniti pozornost stranoga gosta te utjecati na njegov izbor destinacije. Zbog svih navedenih značajki naglasak se stavlja na razvoj kulturnih institucija, udruga i grupa koje će istraživanjima, proučavanjima utjecati na kvalitetno očuvanje tradicije i izvornih vrijednosti.

4.2. Razvijanje partnerstva između sektora kulture i turizma kao preduvjet kvalitetne valorizacije resursa

Razvoj kulturnog turizma destinacije specifičan je po tome što zahtjeva zajedničko partnerstvo i suradnju dva različita sektora, sa različitim ciljevima, zadacima, ograničenjima i uredbama. Povezivanjem zadataka kulturnih i turističkih institucija u procesu kreiranja kulturnog turističkog proizvoda doprinosi se snažnijoj i prije svega kvalitetnijoj valorizaciji

resursa. Institucije, te udruge kulture i športa u zajedničkoj suradnji sa upravom grada uvjetovat će definiranje jedinstvenoga proizvoda grada Trilja koji će ga učiniti prepoznatljivim i konkurentnim.

4.3. Razvoj prepoznatljivoga proizvoda i njegova promocija

Prije nego što se započne sa razvojem proizvoda destinacije važno je izvršiti pravovremenu inventarizaciju, identifikaciju i sistematizaciju svih resursa koji su stavljeni na raspolaganje. Također, potrebno je uzeti u obzir i trendove koji su prisutni na tržištu turizma, u vidu motivacije za putovanjem, kulture, načina rada i življenja te niza drugih. Naime, kvalitetnom interpretacijom baštine na kreativan način, način koji poštuje izvorne vrijednosti zajednice i uzima u obzir sve potrebe posjetitelja možemo postići razvoj kvalitetnog kulturnog proizvoda grada Trilja. Budući da resursi postoje a nisu valorizirani potrebno je to učiniti na kvalitetan i adekvatan način, koji se temelji na stručnoj znanstvenoj podlozi koja će definirati tempo i način izgradnje. Konkretno, potrebno je donijeti planove upravljanja i akcijske planove, turizma općenito pa tako i kulturnog turizma kako bi se postigao uspjeh. Po pitanju toga, grad Trilj nema nikakve planove ni strategije razvoja kojima je definiran daljnji razvojni potencijal, što predstavlja ograničenje kvalitetnom razvoju kulturnog turizma. Grad Trilj dio je Dalmatinske Zagore koja uključuje još niz gradova i manjih mjesta koji obiluju bogatstvom kulturnih resursa. Neki resursi, nisu locirani niti vezani isključivo na prostoru jedne destinacije zbog čega govorimo o potrebi suradnje lokalne zajednice i vlasti Trilja sa destinacijama u okruženju sa ciljem stvaranja kvalitetnog, prepoznatljivog i integriranog proizvoda. Trilj je započeo sa implementacijom takvoga proizvoda pod nazivom „Rimske ceste“ u suradnji sa Klisom, Sinjom, Solinom te susjednom BIH. Projekt je pokrenut od strane ureda Turističke zajednice SDŽ.

Uz kvalitetan proizvod značajnu ulogu ima i kvalitetna promocija proizvoda. Promocija resursa grada Trilja vrši se isključivo preko ureda TZ Trilj, koristeći brošure, oglase, medije ali sve učestalije i projekte kako domaće pa tako i one inozemne. Potrebno je raditi na osuvremenjivanju kanala distribucije informacija korisnicima koristeći razne ploče i punkteve koji će biti široko dostupni⁵⁹. Društveni mediji postali su sve učestaliji promotivni alat destinacije. Oni omogućuju korisnicima pristup i interakciju na različitim platformama u bilo

⁵⁹ Mikulić, D., (2009), op.cit., str. 120.

kojem trenutku. Jedan od načina promocije koji danas dobiva sve više na značenju je Travel blog koji zapravo predstavlja vođenje e-dnevnika pojedinca o njegovim putovanjima, doživljajima i iskustvima. Travel blogovi su postali tako moćan alat da pomoću njih turističke destinacije mogu ispričati svoje priče i izgraditi dobre odnose s potencijalnim gostima. Također, suvremeni način promocije obuhvaća sve učestalije korištenje QR kodova, koji omogućavaju da jednostavnim učitavanjem sebi pronađemo sadržaj koji nas zanima te dođemo do informacija o istim sadržajima.⁶⁰ Google danas ima sve značajniju ulogu upravo na polju e-promocije u turizmu, gdje je razvojem platforme Google Earth, Google Karte i Google Hotel olakšava dolazak do informacija te jednostavnije snalaženje u destinaciji.

Grad Trilj na polju korištenja suvremenih tehnologija u prezentaciji proizvoda zaostaje u odnosu na druge domaće i međunarodne konkurente. Prijedlog snažnijem uspjehu na ovom polju leži u oblikovanju i implementiranju mobilne aplikacije Trilja, koja će sistematično podijeliti resurse u kategorije, definirati kartu putovanja do odredišta, najbližu rutu i slične detalje koji će olakšati snalaženje i orijentaciju na području Trilja. Osim toga suradnja sa putničkim agencijama i turoperatorima imala bi snažan promotivni efekt ukoliko bi destinacija bila uključena u njihove pakete putovanja.

4.4. Ulaganje u znanje i edukaciju ljudskog kadra u turizmu

U svim gospodarskim djelatnostima pa tako i turizmu, ljudski rad ima bitnu i specifičnu ulogu. Bez ljudskih napora, ideja i zalaganja nijedan resurs bez obzira koliko važan bio neće postati predmetom zanimanja turista. Turizam se stalno mijenja i neprekidno prilagođava novonastalim potrebama. Sukladno tome i kadrovi u turizmu svojom životnom, radnom i poslovnom filozofijom te obrazovanjem i radom, nastoje se prilagoditi sve većim i kompleksnijim zahtjevima potrošača turista. Turistička zajednica grada Trilja treba raditi zajedno sa upravom grada na unaprjeđenju znanja, vještina i kvalifikacija svojih djelatnika, to može postići konstantnim unaprjeđenjima kroz seminare, radionice, predavanja i druge oblike radnih grupa i procesa.

⁶⁰ <https://www.gs1hr.org/hr/gs1-standardi/prikupljanje/qr-kod> [21.05.2018]

5. ZAKLJUČAK

Kulturni turizam kao selektivni oblik turizma iz godine u godinu bilježi sve snažniju ekspanziju i rast na svjetskoj razini, pretpostavke su kako će se taj trend nastaviti i u budućnosti no samo uz uvjet očuvanja i zaštite kulturnoga nasljeđa za buduće generacije. Sam pojam kulturnog turizma predstavlja kompleksan pojam nastao zajedničkom vezom među individualnim sektorima turizma i kulture. Kada želimo percipirati Trilj kao turističku destinaciju trebamo uzeti u obzir što grad posjeduje. Trilj, iako je maleni gradić u srcu Dalmatinske Zagore posjeduje niz kulturno-povijesnih lokaliteta još iz pretpovijesnih vremena. Problem na koji nailazimo je činjenica da broj resursa ne utječe na kvalitetu istih, naime veliki broj resursa nije niti valoriziran, niti kvalitetno interpretiran da bi u tome smislu predstavio turistički potencijal same destinacije. Glavni razlozi su slaba međusektorska povezanost grada, neinformiranost lokalne zajednice, nedostatna ulaganja u promociju i stvaranje inovativnih proizvoda.

Povećani interes za gradom Triljom potvrđuje sve veći broj turističkih dolazaka prema podacima TZ Trilj u posljednjih nekoliko godina. Veliki broj turista s novih tržišta prepoznaje ovaj gradić kao primarnu destinaciju. Također, uz veliki porast broja dolazaka dolazi i do još većeg rasta ostvarenog broja noćenja kojima struktura smještajnih kapaciteta ne odgovara.

Zaključno, kulturni turizam zasigurno treba biti jedan od temeljnih i prioritetnih strateških ciljeva razvoja. Uz takav cilj destinacija treba raditi na kvalitetnoj izobrazbi i edukaciji ljudskih resursa. Također, nužno je voditi računa o očuvanju vrijednosti, kako materijalnih pa tako i nematerijalnih a sve u svrhu njegovanja identiteta koji destinaciju diferencira u odnosu na druge.

LITERATURA

Knjige, časopisi i radovi

1. Alduk, I. (2010.): Srednjovjekovne tvrđave uz rijeku Cetinu
2. Carek, R., (2004.), Nematerijalna kulturna baština-UNESCO i njegova uloga, Ministarstvo kulture RH, Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO, Zagreb
3. Černelić, M., Rajković, M. (2007.), Mogućnost revitalizacije tradicijske baštine na području krivog puta u senjskom zaleđu, Stud. ethnol. Croat., vol. 19.
4. Demonja, D. : Cultural Tourism in Croatia after implementation of the strategy of developement of cultural tourism, veljača 2013.
5. Demonja, D., (2011), Kulturni turizam – hrvatska iskustva. Zagreb, Institut za međunarodne odnose.
6. Geić, S., (2002), Turizam i kulturno civilizacijsko nasljeđe, Split, Veleučilište u Splitu
7. Grad Trilj, Strateški razvojni program grada Trilja 2015.-2020.godine, dostupno na : <http://www.trilj.hr/wp-content/uploads/2016/03/STRATEGIJA-GRAD-TRILJ.pdf>
8. Gudelj, Lj., U tvrda Čačvina, rezultati arheoloških istraživanja 1996.godina
9. Hegeduš, I., Gašparić, E., (2013.): Varaždin, grad kulturnih događanja, Stručni rad, Veleučilište u Čakovcu
10. Hrovatin, M., (2013.), Procesi očuvanja i propisivanja nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj, Ministarstvo kulture RH
11. Jelinčić, Daniela A. (2008): Abeceda kulturnog turizma, MEANDARMEDIA, Zagreb
12. Jelinčić, Daniela, A., (2010), Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima, Meandarmedia, Zagreb
13. Kombol, Pančić, T., Kulturno nasljeđe i turizam, Radovi zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin, br 16.-17.
14. Kušen, E., (2001.), Turizam i prostor, Institut za turizam, Zagreb
15. Mikulić, D., (2012.): Međuodnos kulture i turizma u procesima urbane regeneracije, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet u Splitu, Split
16. Mikulić, D., (2009): Marketinška valorizacija Splita kao destinacije kulturnog turizma, Acta turistica, Vol 21
17. Muzej Triljskog kraja, Tilurij- rimski vojni logor, Trilj 2012.
18. Ožanić Roguljić, I. (2007.): Mali sa balunom, Triljski most- list za kulturu
19. Petrić, L. (2006.): Osnove turizma, Ekonomski fakultet Split, Split

20. Sanader, M., Tončinić, D., Buljević, Z., Ivčević, S., Šeparović, T. :Tilurium III-istraživanja 2002.-2006. godine, Institut Ruđer Bošković
21. Šutalo, I., Ivandić, N., (2011.), Ukupan doprinos turizma Gospodarstvu Hrvatske: Input-output model
22. Tabak, A., Petričević, D., Alduk, I. (2010.): Utvrda Nutjak, Izvorni znanstveni rad, Muzej Triljskog kraja
23. Tomljenović, R. (2006): Hrvatski turizam – plavo, bijelo, zeleno: Kulturni turizam, Institut za turizam, Zagreb
24. Tomljenović, R., Boranić Živoder, S.(2015.): Akcijski plan razvoja kulturnog turizma
25. Vlada RH, Ministarstvo turizma, Strategija razvoja kulturnog turizma „Od kulture i turizma do kulturnog turizma“, listopad 2003.
26. Vlada RH, Ministarstvo turizma, Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. g.- provedba mjera turističke politike , Zagreb rujan 2015.
27. Vlada RH, Ministarstvo kulture, (2011.), Strategija zaštite, očuvanja i održivoga gospodarskoga korištenja kulturne baštine Republike Hrvatske za razdoblje od 2011.- 2015. godine
28. Vlada RH, Ministarstvo turizma, (2015.): Akcijski plan razvoja kulturnog turizma
29. Vlada RH, Ministarstvo turizma, (2016.): Od resursa do turističkoga proizvoda
30. Vrgoč, M.,(2010.): Pregled povijesti grada Trilja, Muzej triljskog kraja

Internetski izvori :

<http://arhiva.rera.hr/Portals/0/docs/eu-turizam/Strategij-Razvoja-Kulturnog-Turizma.pdf>

<https://www.visitrilj.com/en/>

<http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=6>

<http://ilijaveselica.com/Uploads/Photos/616.jpg>

<https://smn.hr/bisko>

<https://smn.hr/nadbiskupija/38-cetinski-dekanat/359-vrpolje-cacvina>

<https://bus.hr/hrvatska/kulturna-dobra-grada-trilj/>

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/21/Tilurij_20080427_004.jpg

https://www.visittrilj.com/images/galleries/articles/kula-nutjak/DJI_0001.jpg

<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>

<https://www.visittrilj.com/hr/trilj/jeste-li-znali/item/38-legende>

<http://www.mint.hr/>

<http://www.kulturni-turizam.com/hrv/sadrzaj/trilj/>

http://static08.emedijimurje.hr/uploads/2017/07/21/mapiranje-arheoloskog-nalazista-velic-dt-1_531912.pdf

http://www.iztg.hr/UserFiles/file/novosti/2018/TOMAS-Ljeto-prezentacija-2017-06_02_2018-FIN.pdf

<http://trilj.hr/?paged=2>

Popis grafikona :

Grafikon 1 : Kretanje stanovništva u gradu Trilju od 1971.-2011. godine.....20

Grafikon 2 : struktura zaposlenosti u industriji grada Trilja.....23

Grafikon 3 : Dolasci turista u Trilj po zemljama iz koji dolaze25

Grafikon 4 : Struktura smještajnih kapaciteta u gradu Trilju 2017.godine.....26

Popis tablica:

Tablica 1 : Klasifikacija turističkih resursa.....7

Tablica 2 : Administrativni ustroj grada Trilja.....19

Tablica 3 : Popis naselja, površina, broj stanovnika i gustoća naseljenosti na području grada Trilja.....21

Tablica 4 : Turistički dolasci u razdoblju od 2012.-2017. godine.....24

Tablica 5 : Turistička noćenja u razdoblju od 2012.-2017. Godine.....	24
Tablica 6 : Popis kulturnih dobara grada Trilja.....	28
Tablica 7 : Oblici promocije grada Trilja od strane TZ Trilj.....	38

SAŽETAK

Završni rad proučava sve brže rastući segment kulturnog turizma, koji kroz kvalitetnu interpretaciju i valorizaciju postiže sve impresivnije rezultate. U radu je definirana teorijska podloga pojmova kulturnog turizma , kulturnih resursa i kulturnog turizma. Destinacija kulturnog turizma koja je u radu odabrana je grad Trilj, mali grad u srcu Dalmatinske Zagore koji bilježi sve veći rast turističke potražnje, no sukladno time ulaže u ponudu i valorizaciju velikoga broja kulturno-povijesnih resursa koje posjeduje. Da bi mogli utvrditi potencijal razvoja toga oblika turizma u Trilju u radu je obrađena struktura stanovništva, gospodarstva te broja dolazaka i noćenja turista.

Ključne riječi: kulturni turizam, kulturni resursi, valorizacija, interpretacija

SUMMARY

The final work is studying the ever-growing segment of cultural tourism, which through the quality interpretation and valorisation achieves even more impressive results. The theoretical background of the concepts of cultural tourism, cultural resources and cultural tourist is defined in the paper. The destination of cultural tourism in the work was selected by the town of Trilj, a small town in the heart of Dalmatian Inland, which is experiencing an increasing growth of tourist demand, but accordingly invests in the offer and valorization of a large number of cultural and historical resources it owns. In order to determine the potential for development of this type of tourism in Trilj, the paper deals with the structure of the population, the economy and the number of arrivals and tourist nights.

Key words : cultural tourism, cultural resources, valorisation, interpretation